

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsioloogia eriala

Heleene Suija
Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soovid 21. sajandi alguses
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mare Ainsaar, PhD

Tartu, 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Abstract

The childbearing wishes of three or more children amongst men and women in Estonia

The aim of this thesis is to analyze which factors impact the childbearing wishes and to bring out possible differences of those factors amongst Estonian men and women. The focus of this thesis is on those individuals that wish to have three or more children because the amount of families with three or more children is small in Estonia, but significant from the reproducibility standpoint. The results of this thesis help to better explain and predict future changes in the childbearing behaviour of Estonian people.

The first part of the thesis gives an overview of the theories and empirical findings of factors that have an impact on childbearing wishes. The second part of the thesis analyses factors that may influence the childbearing wishes of Estonian men and women and discusses the results of the analysis. Estonian Men's (Themas jt, 2015) and Women's (Lippus jt, 2015) studies are used for empirical analysis.

The main results of the thesis show that childbearing wishes of both women and men are correlated with the number of their already existing children, and depend on their vision of an ideal number of children in the family, their native language, marital status, age and their father's education. The more children they have already had or the more children they thought could ideally be in the family, the more likely they were to wish for three or more children. Wishing for three or more children was also more likely if their native language was not Estonian. Wishing for three or more children was less likely if the respondents were older or their father's education was lower.

Men wished for three or more children if their marital status was divorced, separated or widowed, but women wished for three or more children if their marital status was single.

Factors influencing only men were the importance of work related issues in family planning and their economic situation. Wishing for three or more children was more likely if the respondents emphasized and considered their needs of combining work and family life important. Wishing for three or more children was less likely if they assessed their economic situation to be worse.

Factors influencing only women were the importance of economic issues in family planning and their education. Wishing for three or more children was more likely if the respondents emphasized and considered their good economic circumstances important. Respondents with a lower education level were less likely to wish for three or more children.

Factors that didn't have a statistically significant impact at all to the childbearing wishes of both women and men were the number of their current household members, the assessment to their

health, their place of residence, their mother's education and both traditional and egalitarian views on gender roles.

Keywords: childbearing wishes, childbearing behaviour, reproductive wishes

Sisukord

Abstract.....	3
Sisukord.....	5
Sissejuhatus.....	6
1. Teooriad ja empiirilised leiud laste saamise soovi kohta.....	8
1.1. Taust.....	8
1.2. Mis on soovid ja mis rolli mängivad need sündimuskäitumise juures.....	8
1.3. Mis mõjutab lapse saamise soove - teooriad.....	10
1.4. Mis mõjutab lapse saamise soove – empiirilised leiud.....	13
1.5. Kas eksisteerib naiste ja meeste erinevusi - teooriad.....	15
1.6. Kas eksisteerib naiste ja meeste erinevusi – empiirilised leiud.....	19
1.7. Soovid ja tegelik viljakus.....	21
2. Probleemipüstitus.....	23
3. Metoodika.....	24
3.1. Andmed.....	24
3.2. Valim.....	24
3.3. Tunnuste kirjeldus.....	25
4. Laste saamise soov ja seda mõjutavad tegurid Eestis – analüüs.....	33
4.1. Regressioonianalüüs kõikide tunnustega.....	33
4.2. Meeste ja naiste lõplikud regressioonianalüüsid.....	36
5. Arutelu.....	40
5.1. Tegurid, mis mõjutavad Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove.....	40
5.2. Meeste ja naiste erinevused.....	41
Kokkuvõte.....	44
Kasutatud allikad.....	46
LISA 1.....	53
Analüüsiks välja valitud tunnuste esialgsed jaotused ja lisainfo.....	53

Sissejuhatus

Alates 1990. aastatest on Eesti elanike arv negatiivse loomuliku iibe tõttu pidevalt vähenenud ja väheneb suure tõenäosusega ka tulevikus (Ainsaar ja Maripuu, 2008; Tammur, 2017). Rahvastiku vähenemise peamiseks põhjuseks on madal sündimus - Eesti summaarne sündimuskordaja oli 2015. aastal 1.58 (Total fertility rate, 2017).

Sündimust mõjutavad paljud tegurid, aga nendest üks olulisemaid mõjutajaid on inimeste laste saamise soov ja kavatsus lapsi saada (Barber, 2001; Bongaarts, 1992; Miller, 2011; Miller, 1994; Schoen, Astone, Kim, Nathanson ja Fields, 1999). Kuna laste saamist planeeritakse tänapäeval peredes ühiselt, on oluline uurida, kui palju lapsi soovitakse ning kas ja miks võivad erineda meeste ja naiste laste saamise soovid. Eestis läbi viidud varasemad uuringud on välja toonud erinevaid suundumusi, leides nii seda, et meeste ja naiste arvamused soovitud laste arvu kohta on sarnased (Tiit ja Ainsaar, 2002), et mehed on veidi entusiastlikumad lapsi soetama kui naised (Tiit, 2000) kui ka vastupidist ehk seda, et naised soovivad oma perre meestest rohkem lapsi (Oras ja Unt, 2008). Samas soovivad nii nooremate põlvkondade naised kui ka mehed endale võrreldes vanemate põlvkondadega keskmiselt vähem lapsi (Oras ja Unt, 2008).

Rahvastiku taastootmiseks oleks keskmiselt vaja umbes 2.1 last (Puur ja Põldma, 2014) ning tegelikult on tänapäeval rahvastiku taastootmiseks vajalik laste arv veelgi suurem, sest lastetute ja ilma partnerita inimeste arv suureneb (Ots, 2018). Sellepärast on peetud just kolmanda ja järgnevate laste sündi rahvastiku taastootmise seisukohast oluliseks.

Antud lõputöö eesmärk on analüüsida, millised tegurid seostuvad kolme või enama lapse saamise sooviga Eestis ning kas ja kui, siis kuidas need meeste ja naiste puhul erinevad, kuna kolme või enama lapsega perede arv Eestis on väike (Ots, 2017). Lõputöö tulemused võimaldaksid paremini seletada ning ennustada edasisi muutusi Eesti inimeste sündimuskäitumuses.

Töö koosneb viiest peatükist: teooriaosast, milles tutvustatakse teooriaid, mis on seotud laste saamise soovidega ning tuuakse välja erinevusi meeste ja naiste vahel, samuti antakse samadel teemadel lühike ülevaade senistest empiirilistest uuringutest. Teine peatükk on probleemipüstituse osa, kus võetakse lühidalt kokku lõputöö peamine mõte ja sõnastatakse sellest lähtuvad uurimisküsimused. Kolmas peatükk ehk töö metoodikaosa tutvustab andmeid, valimit ja kirjeldab

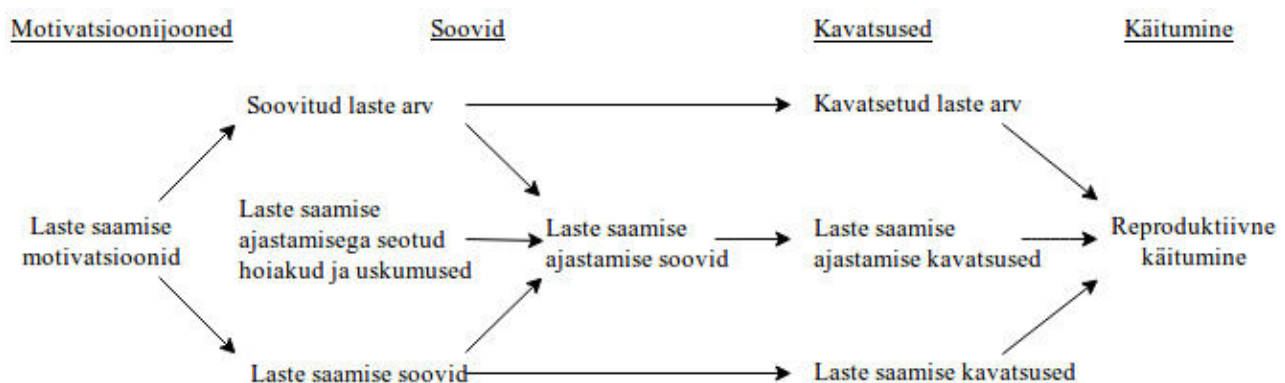
kasutatud tunnuseid; neljas peatükk on analüüsiosa, kus kasutatakse Eesti meeste (Themas jt, 2015) ja naiste (Lippus jt, 2015) uuringu andmeid, kirjeldatakse kasutatud analüüsimeetodit ning antakse ülevaade analüüsiga saadud tulemustest. Viies peatükk on arutelu osa, kus saadud tulemusi lahti mõtestatakse ning teoorias osas toodud ideedega kõrvutatakse ja seostatakse. Töö lõpetab lühike kokkuvõte.

1. Teooriad ja empiirilised leiud laste saamise soovi kohta

1.1. Taust

Tänapäeval ei ole laste saamine enam vältimatu ega paratamatu, vaid kuna inimestel on võimalus laste saamist paremini planeerida, seda sealhulgas tänu erinevate kontratseptiivide mitmekesisusele ja heale kättesaadavusele enamuses arenenud riikides (United Nations, 2015a; Kaiser, 2011), on laste saamine muutunud suurel määral inimese enda poolt kontrollitavaks ning vaba valiku küsimuseks. Pereplaneerimise vahendite kättesaadavust on peetud ka põhjuseks, miks inimesed saavad nüüdsel ajal kas varasemast vähem lapsi või loobuvad laste saamisest sootuks (Miettinen, Rotkirch, Szalma, Donno ja Tanturri, 2014; Tanturri jt, 2015). Kuna laste saamine on valikuline ja välditav, on aktuaalseks muutunud küsimus, miks inimesed veel üldse lapsi soovivad (Ainsaar, 2011) ja mis on peamised tegurid, mis nende soove mõjutada võiks. Leides inimeste soovide mõjutajaid, on võimalik lisada uus vaatenurk ka sündimuse teooriatele ja sündimusprotsesside mõistmisele, kuna soovitud laste arv määrab tänapäeva arenenud ühiskondades sündide üldise võimaliku saavutatava taseme (Ainsaar ja Maripuu, 2008). Lisaks on erinevad uuringud tõestanud, et laste saamise soovid on viimane lüli enne konkreetseid kavatsusi lapsi saada (Miller, 1994) ning mängivad laste saamisel suurt rolli (Schoen jt, 1999; Bongaarts, 1992).

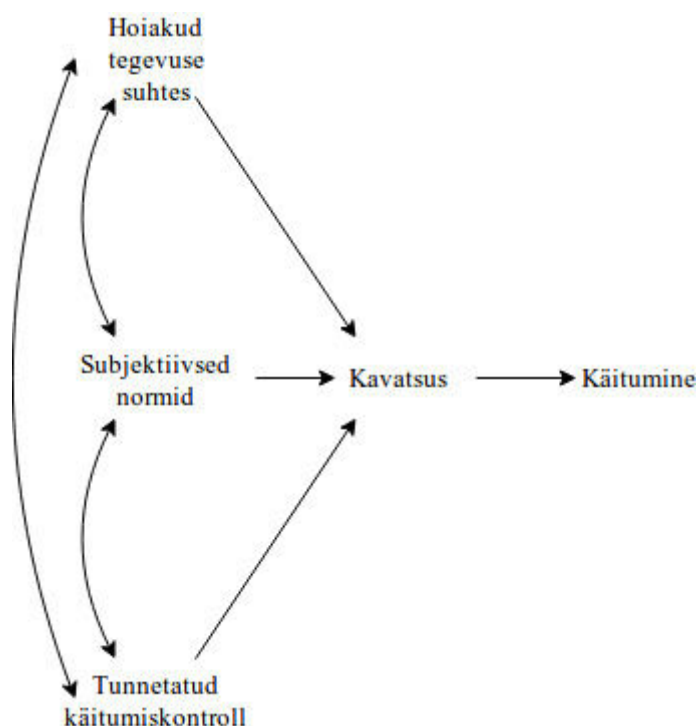
1.2. Mis on soovid ja mis rolli mängivad need sündimuskäitumise juures

Joonis 1. Milleri (2011) skeem sündimuskäitumise kolmesammulisest motivatsioonijadast

Soove võib mõista kui psühholoogilisi seisundeid, mis esindavad indiviidi tundeid võimalike eesmärkide suhtes (Miller, 1994). Soovid võivad mängida olulist rolli sündimuskäitumise suunamisel, ennustamisel ja mõjutamisel. Miller (2011) näeb soove kahe süsteemi vahelüli või vahendajana (Joonis 1). Nimelt ajendab tema sõnul sündimuskäitumist kolmesammuline motivatsioonijada, mis algab mitteteadvustatud motivatsioonijoontest kas saada või mitte saada lapsi; jätkub teadvustatud soovidega lapsi saada või mitte saada ja lõpetab teadvustatud kavatsustega lapsi saada või mitte saada, kusjuures esimesi ehk mitteteadvustatud motivatsioonijooni võib võtta ka kui üldiseid hoiakuid laste saamise osas. Sealt edasi toimub juba reaalne sündmus ehk siis kas lapse saamine või mitte saamine. Soovide ja kavatsuste vahe seisneb selles, et soovida tähendab saavutada tulemus teatud tegevuse kaudu, aga kavatsused hõlmavad endas konkreetset otsust, et jõuda tulemusteni (Miller, 2011).

Joonis 2. Ajzeni (1991) planeeritud tegevuse teooria

Varasemad uuringud on näidanud, et plaan ehk kavatsus lapsi saada on seotud inimeste tegeliku sündimuskäitumusega – tõenäosus, et perre sünnivad lapsed, on suurem nende inimeste puhul, kes soovivad lapsi, kui nende puhul, kes lapsi ei soovi (Ainsaar, 2011; Barber, 2001). Icek Ajzeni (1991) **planeeritud tegevuse teooria** kohaselt (Joonis 2) on plaanid mõjutatud hoiakutest, normidest ja tunnetatud raskustest – täpsemalt hoiakutest tegevuse suhtes, subjektiivsetest normidest ja tunnetatud käitumiskontrollist ehk kui kõrgelt hindab inimene enda kontrolli sooritada

kõne all olev käitumine. Hoiakuid tegevuse suhtes võib antud kontekstis mõista kui soove – see näitab, millisel määral hindab inimene küsimuse all olevat tegevust soodsaks või mittesoodsaks. Kui hinnang on soodne, peaks tugevam olema ka inimese kavatsus täide viia küsimuse all olev tegevus ehk siinsel juhul lapse saamine. Niisiis leiab Ajzen (1991) sarnaselt Millerile (2011), et hoiakud laste saamise osas ehk soovid mängivad reaalse käitumise ennustamisel olulist rolli, olles üks viimastest vahelülidest enne konkreetseid kavatsusi. Seega, kui inimeste soovivad tänapäeval endale vähem lapsi, siis nad suure tõenäosusega ka saavad vähem lapsi või tekib lõhe soovitud ja tegeliku laste arvu vahele (Testa, 2007).

Antud lõputöös on soove tõlgendatud sarnaselt Milleri (2011) ja Ajzeni (1991) nägemusele, eristades neid konkreetsetest kavatsustest. Konkreetsete kavatsustena lähevad arvesse inimeste plaanid saada laps lähitulevikus või teatud täpsustatud ajavahemikus, või plaanid saada teatud arv lapsi; soovidenähtena aga üldisem põhimõtteline tahtmine lapsi saada. Kuna aga mõlemad on teineteisega nii tihedalt seotud, ei saa mitmes kontekstis rääkida ühest ilma teiseta ja tihti on neid kasulik ka koos käsitleda.

1.3. Mis mõjutab lapse saamise soove - teooriad

Soovidele võib läheneda mitmel viisil – alustuseks on indiviididel soov saada last või lapsi, aga seejärel täpsustub see sooviks teatud arvu laste järgi ja sooviks saada last või lapsi mingil teatud ajahetkel (Miller, 1994). Milleri (1994) sõnul mõjutavad kõiki neid soove primaarselt indiviidi motivatsioonid, hoiakud ja uskumused ehk inimeste poolenisti mittetajutavad ja inimese otsuseid mitteteadvustatud kujul mõjutavad omadused.

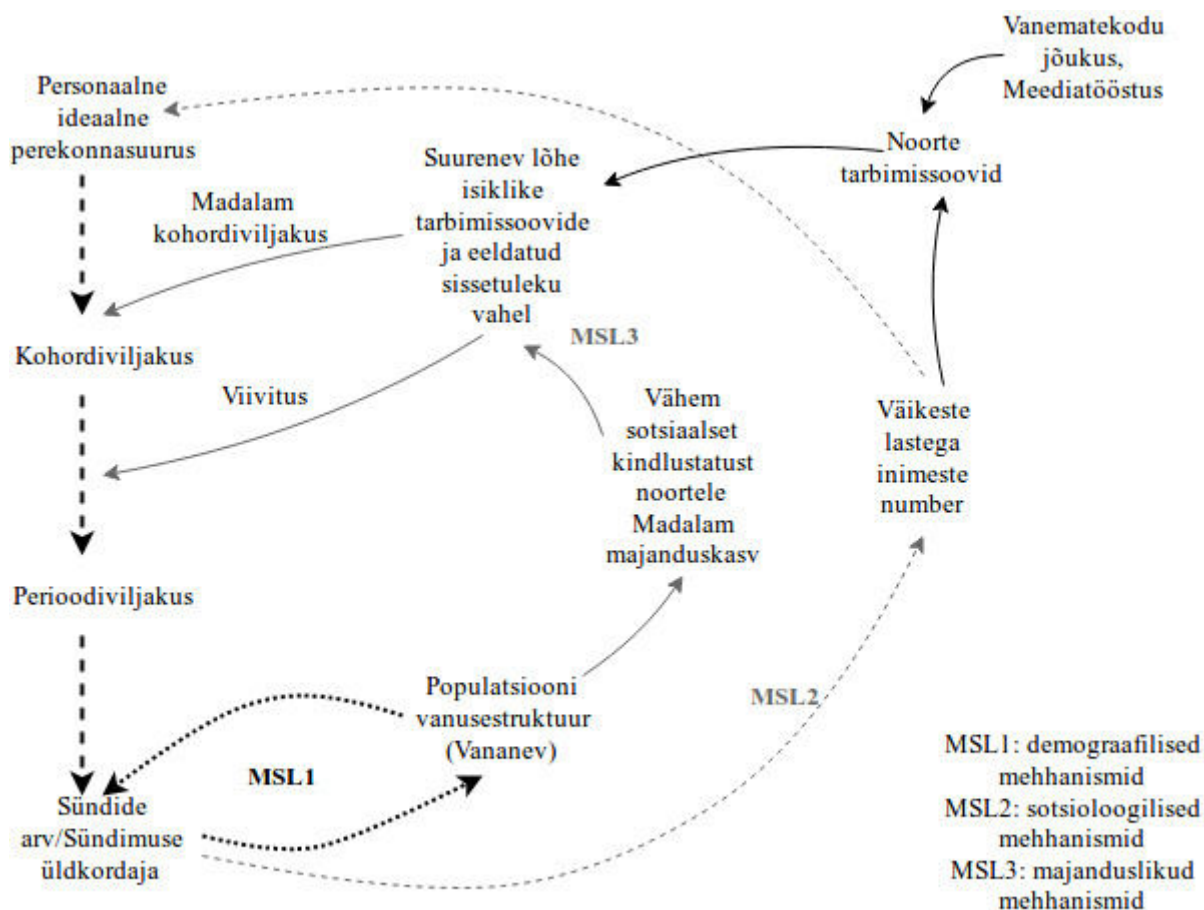
Suur osa indiviidi motivatsioonidest, hoiakutest ja uskumustest on kujundatud tema kasvukeskkonnast ning jätavad jälje kogu eluks. Antud mõtet seletab hästi lahti **elutee teooria**, mis on välja arendatud Glen H. Elder Jr. (1977) poolt ja mida ta kasutas perekonna elukaarest rääkimisel. Elder Jr. (1977) kasutas ka mõistet “ühendatud elud”, pidades sellega silmas, et perekonnaliikmete elud on vastastikku sõltuvuses. Indiviidid mõjutavad teineteist oma käitumise kaudu – näiteks lapsed järgivad oma vanemaid ehk jälgivad neid ja õpivad neilt. Autori järgi toimuvad perekonnas tsüklilised põlvkondadevahelised protsessid – toimub laste saamine ja nende sotsialiseerimine, kuniks nad on saavutanud küpsuse, ning vanematelt lastele põlvkondadevaheline ressursside edasikandumine. Elder Jr. (1977) elutee teooria juures on olulised ka kolm vastastikuse

sõltuvuse aspekti – perekonna ajaloo ja sotsiaalse ajaloo ühisosa; perekonnaüksuse ja selle individuaalsete liikmete elutee ühisosa ning sündmuste kulgu perekonnas ja teistes institutsionaalsetes sektorites (majandus, poliitika) ja nende ühisosa. Toodud protsessid ja aspektid annavad indiviidile tema üles kasvades arusaamade ning väärtuste vundamendi ja kujundavad tema edasist elu, sealhulgas soove.

Laste saamise soove võib mõjutada ka näiteks laste hind vanemate jaoks – seda nii otseste kui kaudsete kulude kaudu. Näiteks Gary S. Becker (1960) oma **uue leibkonna majandusteooriaga** laste arvu kohta esitas majandusliku lähenemisviisi viljakuskäitumisele ja lapse kulu mõiste. Ta väitis, et laste saamisega ja nende kasvatamisega on seotud samasugused kulud nagu igasuguste teiste kaupade puhul, mistõttu võiks lapsi käsitleda kui igat teist tarbekaupa. Antud kulud võib Beckeri (1960) nägemuses jagada nii otsesteks (väljaminekud laste ülalpidamisele, haridusele jms) kui kaudseteks (saamata jäänud sissetulek, mille põhjustab laste sünni tõttu ajutine või alaline loobumine jms), aga ka rahalisteks või ajalisteks. Kulude sellisel viisil eristamine seostab sündimuse ühelt poolt elatustaseme ja majandusliku kindlustatusega, teiselt poolt aga töö- ja pereelu ühitamise võimalustega. Iga variandi puhul mõjutavad need tegurid soovitud laste arvu, kuna inimesed peavad tegema laste saamise otsuseid lähtuvalt oma majanduslikult olukorrast. Laste saamise otsused on seega Beckeri (1960) arvates ratsionaalne valik, mille käigus kaalutakse lastega seonduvaid kulusid ja tulusid ja tehakse oma valik parimast stsenaariumist lähtuvalt.

Laste väärtuste teooria seletab laste saamise soovi samuti ratsionaalse otsusena, kuid keskendub sellele, mida on lastel enda vanematele pakkuda, selmet Beckeri (1960) teooria kohaselt keskenduda sellele, millest lapsevanemad lapsi saades ilma võivad jääda. Laste väärtuste teooriat on käsitlenud mitmed autorid, kuid siinkohal on ära toodud Mayeri ja Trommsdorffi (2010) nägemus. Antud autorid jaotasid laste väärtused kahte gruppi – utilitaarseteks/majanduslikeks ning emotsionaalseteks. Esimene rõhub laste abile näiteks tööjõu näol, mida nad on võimelised perekonnale pakkuma, hiljem aga majanduslikule abile, kui vanemad on vanad. Teine tähistab aktiivseid sidemeid lastega ja emotsionaalset rahulolu, mida suhe enda lapsega kaasa toob ning mis omab tänastes arenenud riikides lapse saamise soovidele suuremat mõju (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Kuna emotsionaalseid vajadusi saab täita ka vaid ühe-kahe lapsega, on ühiskondades, kus on ülekaalus emotsionaalsed vajadused, sageli madalam viljakus. Kuna aga majanduslike vajadusi on kõige parem täita, kui saadakse nii palju lapsi kui võimalik, on ühiskondades, kus jätkuvalt on olulised utilitaarsed/majanduslikud laste väärtused, ka kõrgem viljakus (Caldwell, 1982, Mayer ja Trommsdorff, 2010: 6 kaudu).

Lutzi, Skirbekki ja Testa (2006) **madala sündimuse lõksu hüpoteesis** avalduvad soovid personaalse ideaalse oodatud laste arvu kaudu, mängides ühe tegurina rolli Euroopa riikides probleemiks olevas väheses sündimuses. Ideaalne oodatud laste arv on põhielement nende hüpoteesi sotsioloogilises küljes (Joonis 3), kuna see on üks faktoritest lisaks väikeste lastega inimeste numbrile MSL2 ehk sotsiaalsete mehhanismide jadas, mis mõjutab autorite sõnul kohordi tegelikku viljakust. Ideaalne oodatud laste arv on paljudes Euroopa riikides langemas ning selle põhjuseks võib olla mõnda aega tagasi ilmnunud tegeliku sündimuse langus. Seega arvavad autorid, et noorte inimeste ideaalne oodatud perekonnasuurus on mõjutatav sotsialiseerimise protsesside ja sotsiaalsete normide muutuste kaudu, ehk et juba noorte esialgseid pereplaanide mõjutab see, mida nad näevad enda ümber toimuvat. Kui nad näevad vähesel määral väikeseid lapsi, eeldab ka nende normatiivne süsteem, et nii on normaalne ja nad ei oskagi endale enam rohkem lapsi tahta. Seega nad ka soovivad ning lõpuks ka saavad endale vähem lapsi ja see loob omakorda nendest noorematele ettekujutuse, et rohkem lapsi polegi vaja, tekitadeski sellisel viisil madala sündimuse lõksu. Lühidalt kokku võttes ütlevad autorid, et kui riigis on juba korra avaldunud madal sündimus, siis see kipub ka nii jääma, sest tegelikkus kujundab inimeste soove ja hoiakuid. Lisaks sotsioloogilistele mehhanismidele on Lutzi jt (2006) hüpoteesis (Joonis 3) teguriteks veel demograafilised ning majanduslikud mehhanismid.

Joonis 3. Lutzi jt (2006) madala sündimuse lõksu hüpoteesi skeem

1.4. Mis mõjutab lapse saamise soove – empiirilised leiud

Laste saamise soove võivad mõjutada nii demograafilised, geograafilised kui sotsiaal-majanduslikud asjaolud – näiteks on mõnede uuringute põhjal Eestis väikelinnade- ja maaelanike puhul endale soovitatav laste arv suurem kui linlaste puhul (Oras ja Unt, 2008; Tiit, 2000). Sarnaselt Beckeri (1960) uue leibkonna majandusteooriale on empiirilised uuringud leidnud, et majanduslik toimetulek mõjutab soove – rohkem lapsi soovivad need, kes hindavad oma majandusolukorda heaks (Tiit, 2000; Vainu, 2009), kõige vähem lapsi soovivad endale Eestis aga need, kellel sissetulek puudub (Oras ja Unt, 2008). Sarnaselt Eestile on ka mujal maailmas leitud, et laste saamisega seotud otsuseid mõjutab majanduslik turvatunne (Tough, Tofflemire, Benzies, Fraser-Lee ja Newburn-Cook, 2007). Haridus mängib tihti soovide juures suurt rolli, sest nii meestest kui ka naistest on laste soovijaid keskeriharidusega inimeste hulgas keskmisest vähem ja kõrgharidusega inimeste hulgas keskmisest veidi rohkem (Tiit, 2000; Tiit ja Ainsaar, 2002). Veel võib Eestis oluliste

tunnuste osas välja tuua keele ehk et eestikeelne elanikkond soovib endale rohkem lapsi (Tiit, 2000); perekonnaseisu ehk et vallalised, kes on ühtlasi ka nooremad, soovivad endale rohkem lapsi kui abieluinimesed, kes on suurema tõenäosusega oma soovitava laste arvu juba saavutanud (Tiit, 2000; Vainu, 2009) ning kooselu ehk et inimesed, kes elavad partneriga koos, soovivad üksikult elavatest inimestest rohkem lapsi (Tiit, 2000). Siinjuures tuleb veel lisada, et lisaks partneri olemasolule on inimeste jaoks oluline ka see, et antud partner oleks toetav (Testa, 2007), et partner sobiks vanemaks ja loomulikult mõjutab laste saamisega seotud otsuseid partneri huvi või soov lapsevanemaks saada (Tough jt, 2007), sest konfliktsete laste saamise soovidega partneri olemasolu mõjutab tulevase sünni tõenäosust (Berrington, 2004).

Ohtralt uuringuid on leidnud kinnitust Elder Jr. (1977) elutee teooriale, mille põhjal on lapsepõlve perekonnal laste saamise soovidele mitmeid tõestatud mõjusid. Bakeri (2010) sõnul mõjutavad inimeste reproduktiivseid otsuseid nende lähedased, nende partner ja/või perekonnaolud. Kolk (2013) leidis, et suurem osa põlvkondadevahelistest sündimuskäitumise seostest tulenevad soovitud peresuuruse väärtuste edasiandmistest ehk sotsialiseerimisest. Näiteks mõjutavad inimeste laste saamise soove täiskasvanuea alguses nende vanemate subjektiivsed peresuuruse eelistused, vanemate sündimuskäitumine, aga ka vanemate viljakus ise (Axinn, Clarkberg ja Thornton, 1994). Soove mõjutab inimeste õdede-vendade arv – mida rohkem on inimestel õdesid-vendi, seda rohkem lapsi soovivad nad ka endale, kuna inimesed kalduvad enda lapsepõlve peresuuruse kogemusi reprodutseerima (Regnier-Loilier, 2006). Ning soove mõjutab inimeste vanemate õdede-vendade sündimuskäitumine – inimesed, kellel on palju venna-või õepoegi ja -tütred, soovivad endale tunduvalt suuremal hulgal lapsi kui väheste venna-või õepoegade ja -tütardega inimesed (Axinn jt, 1994).

Kui rääkida mitte otseselt perekonnast, vaid inimese lähedastest üldiselt, siis, nagu pakkus välja Lutzi jt (2006) madala sündimuse lõksu hüpoteesi sotsioloogiline külg, leidub tugev seos noorte inimeste soovitud ideaalse perekonna suuruse ning eelmise generatsiooni sündimuskäitumise vahel. Eelistus omada lastega perekonda on väiksem inimestel, kes elavad piirkondades, kus vanema generatsiooni hulgas on kõrge protsent lastetuid (Testa ja Grilli, 2006). Kollektivistlikes kultuurides mõjutavad naiste laste saamise soove nende naabruskond ning usukaaslased - mida viljakamad on taolised tuttavad, seda suurem on tõenäosus naistel ka endale rohkem lapsi soovida (Mishra ja Parasnis, 2016). Sama kehtib ka meeste kohta – kui nende tutvusringkonnas on palju lastega meesoost sõpru, mõjutab see nende hoiakuid suurema pere soovi poole (Jamieson, Backett-Milburn, Simpson ja Wasoff, 2010).

Lisaks on leitud, et lastesaamise soov sõltub olemasolevate laste arvust, olles kõrgem nendel inimestel, kellel veel ei ole lapsi (Tiit ja Ainsaar, 2008) ja madalam neil, kellel on peres juba kaks-kolm või rohkem last (Shreffler, Pirretti ja Drago, 2010). Ehk et võib eeldada, et soovitud laste arv muutub esimese lapse perre saabumise järel, kuna inimestel tekib reaalne kogemus lapse saamise ja tema kasvatamisega seotud nõudmistega, mis paneb neid enda sündimuskäitumist revideerima ning enda soove vajadusel realistlikumaks muutma (Regnier-Loilier, 2006).

Mis puudutab laste väärtuste teooriat, siis leidsid Mayer ja Trommsdorff (2010) tõestust väitele, et emotsionaalne laste väärtus on seotud väiksema viljakusega ning utilitaarne/majanduslik laste väärtus kõrge viljakusega – nende uuringust tuli välja, et kõrge majandusliku arengutasemega maade vastajad pidasid oluliseks just emotsionaalset, madala majandusliku arengutasemega maade vastajad aga utilitaarset/majanduslikku laste väärtust ning on teada, et kõrge majandusliku arenguga maades on viljakus tunduvalt madalam kui madala arengutasemega maades (United Nations, 2015b).

Mare Ainsaar (2000) leidis, et Tartu Ülikoolis 1998.-1999. aastatel demograafiat õppinud tudengite ja uurimuse “Laste arvu...” põhjal jagunevad laste saamise soovid kuueks motivatsioonitüübiks, mis katavad suuremas osas ära eeltoodud põhjused. Tüübid on Ainsaare (2000) kohaselt järgmised:

- 1) Ühiskonna arengu huvides, kohusetundest, ühiskondliku surve, traditsioonide tõttu;
- 2) Omakasupüüdlikel, enesekesksetel eesmärkidel, sealhulgas võib selle tüübi alaliikidena välja tuua emotsionaalse või materiaalse omakasu; soo jätkamise, endast jälje jätmise või oma geenide edasikandmise eesmärgi ning suhte kindlustamise eesmärgi;
- 3) Instinktide tõttu, juhuse läbi, kogemata, planeerimata;
- 4) Laste tõttu;
- 5) Täiusliku, normaalse pere jaoks;
- 6) Armastusest.

1.5. Kas eksisteerib naiste ja meeste erinevusi - teooriad

Kuigi kõik eespool mainitud tegurid on sellised, mis ei jäta kumbagi sugupoolt mõjutamata, võivad naiste ja meeste soovide erinevused tuleneda nende eelistustest või rollidest, mida kumbki sugupool täidab või mille täitmise survet nad ühiskonna poolt tunnetavad. William J. Goode (1960) on teoretiseerinud, et sotsiaalsed struktuurid koosnevad rollisuhetest – inimestele on ette nähtud

erinevad rollid, millesse nad sobituma ja mille reegleid järgima peavad. Rollisuhted on autori sõnul “rollitehingute” jada, järjepidev alternatiivsete rollikäitumiste valikuprotsess, kus iga indiviid üritab enda rollipinget vähendada. Antud valikud määravadki ära rollide esitamise jaotuse kõikides ühiskonna institutsioonides.

Sageli uuritakse seoses meeste ja naiste lapsevanemaks saamisega nelja aspekti: muudatusi suhtega rahulolus ja/või suhtekonfliktide; individuaalsete identiteetide muutusi; sotsiaalseid ja töökoha poliitikaid ning muutusi soopõhises tööjaotuses (Barnes, 2015). Kõik need aspektid on teatud määral seotud eeldatavate rollijaotustega, mida lapsevanemaks saamine meestelt ja naistelt eeldab ning järgnevalt on välja toodud viise, kuidas iga aspekt võib suuremal või vähemal määral eri rollijaotuste kaudu avalduda.

Laste saamise soov võib olla seotud traditsioonilise ja egalitaarse ehk võrdsustava vaatega soorollidele. On leitud, et traditsiooniliste vaadetega naised kavatsevad saada rohkem lapsi (Barber, 2001), kuna nad tunnevad, et lapsed on möödapääsmatud, kui asi puudutab nende rolli täitmist emade ja abikaasadena; samuti tunnevad nad, et nende kohustuseks ongi lastega koju jääda ja nende eest hoolitseda, kuniks nende abikaasad töötavad (Kaufman, 2004). Teisel pool aga on egalitaarsete vaadetega naised, kes soovivad saada vähem lapsi ja ka saavad vähem lapsi kui traditsiooniliste vaadetega naised, kuna tunnevad, et tahavad pühendada rohkem aega enda karjäärile ja teha vähem kodutöid ning kulutada vähem aega lapse eest hoolitsemisele (Kaufman, 2004). Egalitaarsete vaadetega mehed aga soovivad saada traditsiooniliste vaadetega meestest rohkem lapsi – nad tahavad osaleda ja olla kaasatud lapse eest hoolitsemisse, kuna arvavad, et lapse kasvatamine on mõlema lapsevanema kohustus (Kaufman, 2004) ning on enda jaoks seega ümber mõtestanud isaks olemise rolli ja sellega kaasnevad nõudmised.

Üks põhjustest, mis võib seletada praeguste naiste väiksemat laste saamise soovi, on emarolliga kaasnevad kõrged nõudmised ja ootused, mis toovad endaga kaasa süütunnet ning häbi, kui antud rolli täitmine ei õnnestu ja ilmneb kartus saada negatiivseid hinnanguid (Liss, Schiffrin ja Rizzo, 2013). Ehk et – kui naised kardavad, et ei suuda täita ühiskonna poolt etteantud tubli, osava ja kõike suutva ema rolli ehk muuta olulisel määral enda individuaalset identiteeti, võib see negatiivselt mõjutada nende laste saamise soove. Sama võib käia ka meeste kohta, aga meeste stereotüüpsed hirmud on teised – näiteks hirm, et nad ei jõua pere ülalpidamiseks piisavalt raha teenida.

Kui rääkida sotsiaalsetest ja töökoha poliitikest, siis ka need seavad eri soost inimestele ette teatud tingimused ja suruvad nende tingimustega naisi ning mehi teatud rollidesse, mis võib olulisel määral mõjutada nende soove kas lapsi üldse saada või jooksvalt vähendada nende endale juurde soovitud laste arvu. Näiteks kogevad lastega naised tööl laste saamise “karistust” - nende valikud, kuidas enda töö- ja pereelu ühildada, on mõjutatud kultuurilistest väärtustest, mis näevad emasid kui peamisi pere eest hoolitsejaid (Baker, 2010). Sellised kultuurilised väärtused tekitavad piiranguid, mis suunavad naisi asetama enda lapsi ja partnereid prioriteediks, isegi kui nad asuvad professionaalsetele ametikohtadele, mis tähendab, et nende karjäär on alati teisejärguline (Baker, 2010). Kui naistel on kanda suurem roll laste eest hoolitsemisel, aga nad soovivad siiski ka tööl käia, on lapsed nende jaoks ka Beckeri (1960) teooria kohaselt majanduslikult kulukamad.

Ka üldisemad töötajate palkamise poliitikad võivad olla mõjutatud soostereotüüpidest – on leitud (Kaufman ja Uhlenberg, 2000), et abielus, kuid lasteta naisi palgatakse suurema tõenäosusega kui emasid; väiksema laste arvuga emasid palgatakse suurema tõenäosusega kui suurema laste arvuga emasid ja emasid, kelle noorim laps on vähemalt kuus aastat vana, palgatakse suurema tõenäosusega kui nooremate lastega emasid. Isasid palgatakse see-eest hoopis suurema tõenäosusega kui lastetuid mehi ning väikeste lastega isasid palgatakse suurema tõenäosusega kui suuremate laste isasid (Kaufman ja Uhlenberg, 2000). Veel enam - ebavõrdsust tööturul võivad mõjutada mitte ainult juba olemasolevad lapsed, vaid ka naiste plaanid last saada, kuna nad võtavad arvesse ja planeerivad juba olemasolevaid karjääriplaanide vastavalt eeldatavatele tulevastele vanemlusega kaasnevatele vastutustele ning muutustele (Bass, 2015).

Traditsioonilised soorollid näevad ette ka muutusi soopõhises tööjaotuses – laste saamine tähendab, et naine loobub töötamisest ja võtab enda kanda pere eest hoolitseja rolli ning mees kõigi oma pere vajaduste eest hoolitseja rolli. Sellel põhjusel ei pruugi traditsiooniliste vaadetega mehed varakult lapsi soovida – kuna nad tunnetavad survet olla perepead ja leivateenijad, siis võib neile tunduda, et nad pole end veel materiaalselt piisavalt kindlustanud, et endale ette nähtud rolli täie julgusega kanda võtta. Egalitaarsete vaadetega mehed see-eest ei pruugi taolist survet üldse tunnetada ning võivad laste saamisele läheneda hoopis teisest vaatenurgast. Kaufman ja Uhlenberg (2000) on eristanud meeste puhul kaks mudelit: “hea leivateenija” mudel ennustab, et isad töötavad lastetutest meestest rohkem; “kaasatud isa” mudel aga, et isadus innustab mehi vähem töötama. Tõestust on leidnud mõlemad variandid. Hea leivateenija on suure tõenäosusega just traditsiooniliste vaadetega mehed, kaasatud isad aga egalitaarsete vaadetega mehed. Sellele vastupidiselt võib eeldada, et

traditsiooniliste vaadetega naised töötavad üldiselt vähem ning egalitaarsete vaadetega naised rohkem.

Naiste- ja meestevahelisi erinevusi sobib selgitama ka Catherine Hakimi (2003) **eelistuste teooria**, mis seletab naiste viljakusmustreid, rõhudes nende isiklikele väärtustele ning mikrotasemel otsuste tegemisele. See teooria kaasab ka sotsiaalseid, majanduslikke ning institutsionaalseid tegureid, mille kontekstis eelistused muutuvad naiste valikute peamiseks teguriks. Hakimi (2003) teooria aluspunktiks on väide, et ajaloos toimunud viis muutust või revolutsiooni - kontraseptiivide kasutusele võtmine; naistele meestega võrdsete võimaluste loomine; naistele atraktiivsemate valgekraede ametikohtade suurem variatiivsus; töökohtade loomine sekundaarsetele rahateenijatele ehk peamiselt naistele, kes ei soovi tasustatud tööd prioriteediks seada ning käitumise, väärtuste ja isiklike eelistuste tähtsuse suurenemine elustiilivalikute puhul - on kaasa toonud kvalitatiivselt uue stsenaariumi naistele modernsetes ühiskondades 21. sajandil, andes neile võimalused, mis neil varem puudusid. Hakim (2003) leiab ka, et naised on oma eelistustes ja valikutes heterogeensed ehk et naised ja nende valikuid ei saa võtta ühe mõõdupuu alusel, kuid neid saab elustiili ja tööeelistuste alusel jagada kolme gruppi, kelleks on:

1. Kodule keskendunud naised, keda leidub modernsetes ühiskondades ümmarguselt 20% ja kelle jaoks on väga olulised perega seotud väärtused. Nende prioriteediks on pere ja lapsed, mistõttu nad eelistavad mitte töötada. Nende laste arv sõltub sotsiaalpoliitikast ja pere rikkusest ning nad ei reageeri tööturuga seotud poliitikele (Hakim, 2003).

2. Adaptiivsed naised, keda leidub modernsetes ühiskondades ümmarguselt 60% ning kes peavad enda valikutes tegema kompromisse vastuolus olevate väärtuste vahel. Nad tahavad töötada, kuid pole karjäärile täiesti pühendunud, mistõttu üritavad nad tavaliselt töö- ja pereelu sobivates vahekordades kombineerida. Nad on väga sõltuvad sotsiaal- ja tööhõivepoliitikast, sotsiaalteenustest, institutsionaalsetest teguritest ning majandusarengust (Hakim, 2003).

3. Tööle keskendunud naised, keda leidub modernsetes ühiskondades ümmarguselt 20% ning kelle jaoks on olulised tööga seotud väärtused. Nad on tööle keskendunud ja selle tõttu peamiselt lastetud. Nad sõltuvad majanduslikest ja poliitilistest võimalustest ega reageeri perepoliitikale (Hakim, 2003).

Toodud eelistused määravad Hakimi (2003) sõnul ära naiste viljakuskäitumise – lastetuse esinemise ja pere suuruse nende jaoks, kes lapsi saavad. Antud gruppe saab kõrvutada ka eelnevalt mainitud traditsiooniliste ning egalitaarsete vaadetega – esimesse gruppi kuuluvad naised omavad suure tõenäosusega pigem traditsioonilisi vaateid, teise ja kolmandasse gruppi kuuluvad naised aga pigem egalitaarseid vaateid soorollidele, tööjaotusele ja perekonna funktsioneerimisele.

Eesti ühiskond on nimetatud vaadete osas vastuoluline - seda võib iseloomustada kui kahe leivateenijaga ehk siis tööturu mõttes egalitaarse, aga naise kui pere eest hoolitseja ehk siis pere mõttes traditsioonilise mudeli kaudu (Karu ja Kasearu, 2011). Ilmselt võib selline olukord tuua kaasa pärast lapse sündi suhtega rahulolu vähenemise või isegi suhtekonflikti, mistõttu on põhjust arvata, et nii traditsiooniliste kui egalitaarsetega inimeste laste saamise soove mõjutavad nende vaated soorollidele.

1.6. Kas eksisteerib naiste ja meeste erinevusi – empiirilised leiud

Alustades traditsionaalsetest ja egalitaarsetest vaadetest soorollidele on uuringud leidnud, et naiste traditsioonilised vaated sooga seotud käitumisele vähendavad eelduspäraselt nende palgatöö hulka, kuid mitte koduste tööde hulka (Sanchez ja Thomson, 1997). Vanemaks olemine eristab seega tugevalt soolist tööjaotust – naistel, kes on abielus täiskohaga leivateenijaga, toimub pärast emaks saamist suurim langus palgatöö hulgas ning naiste majanduslik sõltuvus suurendab nende kodutööde hulka ja meeste tööga seotud kohustusi (Sanchez ja Thomson, 1997). Modernsete vaadetega naised teevad rohkem töötunde kui traditsiooniliste vaadetega naised, vastupidine kehtib aga meeste puhul (Kaufman ja Uhlenberg, 2000), mis on ka loogiline, kuna erinevalt traditsiooniliste vaadetega meestest osalevad egalitaarsete vaadetega mehed rohkem laste kasvatamises ning jagavad töökohustusi võrdsemalt partneriga. Soorollid kujundavad ka naiste ja meeste vanemlike suhtumisi laste kuludesse ja tuludesse erinevalt – võrreldes traditsionaalsema rollisuhtumisega meeste ja naistega tunnetavad egalitaarsemate vaadetega mehed vanemaks olemise kulusid vähem, egalitaarsed naised aga kasusid vähem (Bernhardt ja Goldscheider, 2006).

Enda individuaalse identiteedi muutmisega seonduvalt on esile kerkinud intensiivse emaduse mõiste, mis tähistab ootusi, et emad peaks tingimusteta andma lastele endast ja enda ressursidest kõik vähegi võimaliku – aja, raha, emotsionaalse toetuse ning armastuse – ja asetama enda lapse vajadused alati enda omadest ettepoole (Hays, 1996, Bell 2004: 48 kaudu). Ilmselt tekitavad sellised ootused naiste rollile emadena juba ette pinget ning seega on ka empiirilised tulemused näidanud, et naised, kes tunnetavad emadena suuremat survet olla perfektsed või tunnevad end süüdi, kuna ei vasta vanematena ootustele, tunnetavad end vähemtõhusatena ja on suuremas stressis – ka siis, kui nad ei jaga intensiivse emanduse ideoloogiat (Henderson, Harmon ja Newman, 2015).

Sotsiaalpoliitikatega seonduvalt on mitmest uuringust välja tulnud, et naised peavad üheks laste saamise otsuse mõjutajaks lapsehoolduspuhkusega seotud küsimusi (Tough jt, 2007), kuna neile on lapse saamise otsuse juures oluline, et neil oleks olemas võimalus minna lapsehoolduspuhkusele ning et eksisteeriks ka neile sobivad lapsehoiuteenused (Testa, 2007). Eestis on leitud osaliselt kattuvaid tulemusi – nimelt näitab empiirika, et meestel, kes peavad lapsehoiu tingimusi ja riigi toetust kehvemaks, on väiksem soov veel lapsi saada (Ainsaar, Roots, Sammul ja Orru, 2016), samas võib eeldada, et lapsehoolduspuhkuse temaatika ei mõjuta mehi sellisel määral. Töökoha poliitikatega seonduvalt on uuringud aga näidanud, et naiste tööstaatus ebackindlus ehk siis eespool mainitud töötajate palkamise poliitika või laste saamisega kaasnev “karistus” pärssivad suurel määral naiste otsust üritada saada esimene laps (Modena, Rondinelli ja Sabatini, 2014).

Muutused soopõhises tööjaotuses mõjutavad samuti sugusid eri viisil. Meeste puhul on nende laste saamise kavatsuste tugevaks ennustajaks see, kui võrd nad tajuvad oma naiste töö- ja pereelu konflikti – kui nad tunnetavad, et naiste töö häirib või segab nende pereelu suurel määral, siis nende tõeäsus kavatseda lähitulevikus last saada langeb ulatuslikult (Shreffler jt, 2010). Ning mittetöötamine on meeste jaoks kindel lastesaamise soovi vähendav tegur (Tiit ja Ainsaar, 2008).

Soolisi erinevusi leidub ka demograafiliste ja sotsiaal-majanduslike tegurite hulgas. Kaufman (1997) uuris meestevahelisi erinevusi ning leidis, et erineva perekonnaseisu ja haridusega mehed tähtsustasid laste saamise otsuste puhul erinevaid asju. Abielus mitte olevad mehed pidasid abielus olevatest meestest olulisemateks laste kasvatamisega kaasnevat stressi, võimalust endale tooteid/kaupu osta, karjääri arendamisele pühendatud aega, vaba aega ning kindlustatust vanas eas. Kõrgemalt haritud mehed aga pidasid vähem haritud meestest viljakusega seotud otsuste tegemisel olulisemaks tegureid nagu karjääri arendamisele pühendatud aeg, vaba aeg ning aeg, mis on mõeldud sotsiaalseteks tegevusteks (Kaufman, 1997). Naiste puhul leidub positiivne seos naiste haridustaseme ja nende eluaegsete viljakuskavatsuste vahel nii individuaalsel kui riigi tasandil – riigid, kus on rohkem viljakas eas kõrgharidusega naisi, on samas ka need riigid, kus viljakas eas naiste soovitud peresuuruse keskmised olid kõrgemad (Testa, 2014).

Elder Jr. (1977) elutee teooria töötab küll nii meeste kui naiste peal, kuid välja saab tuua ka soolisi erinevusi: mõned varasemad uuringud on näidanud, et naiste laste saamise soove mõjutab õdede-vendade arv tugevamini ja selgemalt kui meeste omi – kui naiste lapsepõlve pere oli suur, tahavad nad meestest suurema tõenäosusega ka ise rohkem lapsi (Regnier-Loilier, 2006). Tütred, kellel on rohkem õdesid-vendi, plaanivad ka ise rohkem lapsi saada. Pärast vanemaks saamist avaldub

päritoluperekonna mõju ema hariduse kaudu – kõrgelt haritud emadega tütreid plaanivad saada rohkem lapsi (Testa, Bordone, Osiewalska ja Skirbekk, 2016).

Lutzi jt (2006) madala sündimuse löksu hüpoteesi sotsioloogilisele osale on leitud ka sugudevahelisi erinevusi rõhutavaid tulemusi. Näiteks on leitud, et meeste ja naiste sotsiaalsed maailmad võivad nende viljakas eas suuresti erineda – eelkõige selle tõttu, et meestel on limiteeritumad võimalused kokkupuuteks lastega, nende kasvatamisega ja vanemaks olemisega ning see mõjutab nende enda eelsoodumusi saada lapsevanemaks või tahta endale lapsi (Jamieson jt, 2010).

Berringtoni (2004) uurimus näitas, et juba olemasolevate laste arv mõjutab meeste lastesaamise soove rohkem - kui peres on juba kaks last olemas, soovivad mehed oma naisest väiksema tõenäosusega kolmandat last – seda ilmselt kartusest, et kolmanda lapsega kaasneb liiga suur finantsiline koormus.

1.7. Soovid ja tegelik viljakus

Viljakust on mõnikord jagatud kaheks – bioloogiliseks ja sotsiaalseks. Kui esimene on kergesti mõistetav ja tähendab naise füüsilist võimekust rasedaks jääda ning rasedus lõpuni kanda, siis teine koondab enda alla need sotsiaalsed tingimused, mis võimaldavad naisel olla raseduse ja lapse kasvatamise ajal toetatud (Martin, 2017). Bioloogilise viljakusega seotud probleeme esineb umbes 7% meestest ning 10% naistest (Chandra, Copen ja Stephen, 2014) ning sellisel juhul võivad bioloogilised põhjused mõjutada negatiivselt tegelikult saadud laste arvu või võimalust ellu viia oma soov last saada. Sotsiaalse viljakusega seotud probleemid võivad aga samuti mõjutada inimeste tegelikke laste saamise soove, kuna sellega on seotud tunnetatud raskused (Ajzen, 1991).

Nagu Ajzeni (1991) ja Milleri (1994) teooriatest lähtus, on lapse saamise soovid, kavatsused ja viljakuskäitumine seotud ja uuringud on samuti näidanud, et viljakuskäitumine on sihipärane käitumine, mis põhineb kavatsustel (Schoen jt, 1999), sealjuures ilmneb ka vastupidine efekt, ehk et naised, kes endale rohkem või üldse lapsi ei taha, kasutavad aktiivselt rasedusvastaseid vahendeid enda kavatsuste täitmiseks (Bongaarts, 1992). Jennifer S. Barber (2001) laiendas Ajzeni teooriat, lisades enda loodud analüütilisse mudelisse lisaks hoiakutele tegevuse ehk laste saamise kohta ka hoiakud laste saamisega võistlevate tegevuste (nagu näiteks õppimine või töötamine) suhtes ning

leidis, et need mõjutasid otseselt nii lapsesaamise hoiakuid, kavatsusi kui ka tegevusi – kui abielus inimestel olid laste ja laste saamise osas positiivsed hoiakud, said nad suurema tõenäosusega lapsi, samas kui positiivsed hoiakud karjääritegemise ning luksuskaupade osas vähendasid abielus mitte olevate inimeste tõenäosust lapsi saada.

Naiste puhul on leitud tõendeid sellest, et suurem soov lapsi saada tõstab tõenäosust, et laps ka saadakse, sealjuures aitab kaasa, kui naine on rohkem perekonnale suunatud või abielus (Shreffler ja Johnson, 2013). See on kooskõlas Hakimi (2003) eelistuste teooriaga, mille kohaselt kodule keskendunud naised, kelle prioriteediks on pere ja lapsed, soovivad, kavatsevad ning ka saavad kõige suurema tõenäosusega lapsi. Veel on naiste kohta leitud, et lastetu naise laste saamise soovid on tulevase sünni ennustamisel olulisemad kui tema partneri omad (Berrington, 2004), kuid toetava partneri olemasolu on üks kõige asjakohasemaid faktoreid, mis mõjutab naiste viljakusega seotud otsuseid ning laste kasvatamiseks õige partneri puudumine on üks enimmimetatud põhjuseid, mille tõttu naised enda lastesaamise soove pole suutnud teostada (Testa, 2007). Seega on partneri olemasolu üks võtmefaktoritest, mis mõjutab naiste laste saamise tõenäosust (Berrington, 2004). See-eest kui meestel on väiksem soov last saada, siis lükkavad nad seda edasi partnerlussuhete loomisega venitamisega – nad elavad üksi ja mõjutavad sellega kaudselt ka enda tulevaste partnerite viljakust (Jamieson jt, 2010).

Hakimi (2003) eelistuste teooria leidis teataval määral kinnitust ka Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuringu tulemustes (Sammul, 2015) – eri vanuserühmade peale kokku pidasid enda jaoks 34% meestest põhiliseks tööd, nii et nende jaoks jäi perekond mõnikord tagaplaanile, samas pidas 62% meestest enda jaoks kõige tähtsamaks perekonda, nii et nende jaoks jäi töö selle tõttu mõnikord tagaplaanile. Veel tuli uuringust välja, et 8% meestest loobus lapse saamise tõttu karjäärist ning 5% meestest loobus karjääri nimel lapse saamisest (Sammul, 2015) ehk et nende eelistused mõjutasid nende tegelikke otsuseid laste saamise osas. Raskusi töö- ja pereelu ühitamisega ei tunnetanud 74% meestest (Sammul, 2015) ehk et suuremat osa vastajatest võiks pidada adaptiivseteks meesteks, kes püüavad töö- ja pereelu sobivates vahekordades kombineerida ning on nimetatud uuringutulemuste põhjal selles ka edukad.

2. Probleemipüstitus

Sündimust mõjutavad põhjused võib jagada üldiselt kolme rühma: demograafilised, keskkonnast tulenevad ja individuaalsed, kuid esimesed neist on muutumas järjest ebakindlamaks sündimuskäitumise ennustamise vahendiks ning järjest olulisemat rolli mängivad individuaalsed eelistused, sotsiaalmajanduslikud tegurid (Ainsaar, 2000). Seega ongi antud lõputöö eesmärk uurida ja analüüsida just individuaalseid tegureid, mis seostuvad kolme või enama lapse saamise sooviga Eestis ning nende tegurite võimalikke erinevusi naise ja meeste hulgas.

Kirjanduse ülevaates on toodud välja erinevaid teooriaid ning tegureid, mis võiksid mõjutada inimeste laste saamise soove, samuti empiirilisi leide nimetatud teooriate ja teguritega seoses. On näha, et mitmeid teemasid on uuritud ka viimastel aastatel, kuid mitte Eestis ning samal ajal jäävad kõik Eestis tehtud samalaadsed uuringud juba aastate taha. Antud lõputöö püüabki ühendada kirjanduse ülevaates toodud teooriaid ning tegureid ja analüüsida neid värskete andmete abil, katmaks hetkel leiduvat tühimikku selle teema uurimisel Eestis. Seda enam, et viimastel aastatel on negatiivsest iibest tingituna avalikkuses jälle laste saamise teema tähelepanu keskpunkti tõusnud (Danilson-Järg, 2016; Tereping, 2016; Uibu, 2016). Lõputöö tulemused võimaldaksid paremini seletada ning ennustada edasisi muutusi Eesti inimeste sündimuskäitumuses, andes loodetavasti juurde teadmisi selle kohta, miks inimesed soovivad ning sellest lähtuvalt ka saavad just nii palju lapsi, kui nad saavad.

Käesoleva lõputöö probleempüstitusest lähtuvalt võib seega sõnastada järgnevad uurimisküsimused:

1. Millised tegurid mõjutavad Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove?
2. Kas leidub erinevusi tegurites, mis Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove mõjutavad ning kui, siis millised need erinevused on?

3. Metoodika

3.1. Andmed

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutatakse andmeid kahest hiljuti läbi viidud uuringust: Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine (Lippus jt, 2015) ning Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja perelooime (Themas jt, 2015).

Esimese uuringu viisid läbi Tartu Ülikooli sünnitusabi ja günekoloogia õppetooli ja Tervise Arengu Instituudi epidemioloogia ja biostatistika osakonna teadlased ning selle peamine eesmärk oli hinnata Eesti viljakas eas naiste seksuaal- ja reproduktiivtervist (SRT) ja võrrelda tulemusi 2004. aastal läbi viidud samasuguse uuringuga, analüüsides esmakordselt Eestis viimase kümnendi jooksul toimunud muutusi naiste SRT-s ja aidates seeläbi välja töötada tõenduspõhiseid ennetus- ja sekkumismeetmeid (Lippus jt, 2015). Lisaks annab uuring teavet 16-44-aastaste naiste SRT näitajate kohta, mida rutiinselt ei koguta (rasestumisvastaste vahendite kasutamine, viljatuse ja lähisuhtevägivalla levimus, seksuaaltervise teenuste kasutamine jt) (Lippus jt, 2015).

Teise uuringu viisid läbi Tartu Ülikooli teadlased ning TÜ sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE ja selle peamine eesmärk oli läbi viia laiaulatuslik küsitlus Eesti 16-54-aastaste meeste hulgas, nii et tulemused oleksid üldistavad kõigile vastavas vanuses Eesti meestele. Küsimustik koostati naiste uuringu põhjal, vajadusel teemasid juurde lisades ning olemasolevaid küsimusi ja vastusevariante laiendades. Uuringu kõige olulisemaks väljundiks on küsitlustulemusi sisaldav andmebaas, mis võimaldab hiljem põhjalikult analüüsida Eesti meeste hoiakute ja käitumise mõju sündimusele ja perelooimele (Themas jt, 2015), samuti võrrelda meeste hoiakuid naiste omadega.

3.2. Valim

Naiste uuringule vastas 2413 naist vanuses 16-44 ja lõplik vastamise määr oli 47,0%. Uuringu valimialus oli rahvastikuregister, kuid valimi moodustamiseks kasutati eri vanuses naiste rühmades erinevat kaasamise tõenäosust. Seega on Eestile esinduslike tulemuste saamiseks vaja uuringu tulemusi kaaluda. Uuringus osalejad täitsid ankeedi ise ning said valida kas veebi- või paberankeedi täitmise vahel. Andmeid koguti ajavahemikus märts-mai 2014 (Lippus jt, 2015).

Meeste uuringule vastas 2056 meest vanuses 16-54 ja lõplik vastamise määr oli 44,5%. Uuringu valimialus oli rahvastikuregister ning uuring kavandati nii, et see oleks tulevikus võrreldav ka naiste reproduktiivkäitumise uuringuga. Uuringus osalejad täitsid ankeedi ise ning said valida kas veebi- või paberankeedi täitmise vahel. Andmeid koguti perioodil september-detsember 2014 (Themas jt, 2015).

Antud töö analüüsis kasutatakse nii meeste kui naiste lõplike vastajate hulgast vaid nende andmeid, kes soovivad endale vähemalt ühte last, mis vähendab analüüsis kasutatavate indiviidide arvu. Mitte ühtegi last soovivad invidiidid jäid analüüsist välja eelkõige sellel põhjusel, et neid oli arvuliselt liiga vähe analüüsis arvestatavate tulemuste saamiseks – meeste hulgas vastavalt 54 ning naiste hulgas 39 vastajat ning nad on erinevad ka 1-2 lapse soovijatest. Samuti aitab selline valik fookuse viia ühe-kahe ning kolme või enama lapse soovijate võrdlusele.

Meeste puhul jäid regressioonianalüüsi esimesest mudelist välja 377 ning teisest mudelist 352 indiviidi, kuna mitmes analüüsis kasutatavas tunnuses leidis puuduvaid väärtusi. Naiste puhul olid vastavad arvud 613 ning 564. Analüüsist välja jäänud indiviidide arvud on suured, kuid nende väljalangemist põhjustavate tunnuste ära jätmise kontrolliks tehtud erinevates regressioonimudelites näitas, et analüüsides peamised tulemused sellest ei muutu.

Analüüsiks on kasutatud kaalutud andmeid, andmeanalüüsi läbiviimiseks kasutati statistikapaketti SPSS.

3.3. Tunnuste kirjeldus

Sõltuv tunnus

Nii meeste kui naiste analüüsis on kasutatud ühte sõltuvat tunnust.

Analüüsiks vajalik sõltuv tunnus sai välja valitud lõputöö peateemast lähtuvalt, keskendudes lapse või laste saamise soovile.

Meeste analüüsi sõltuv tunnus on järgmine: “Mitu last kokku Te endale elu jooksul sooviksite (palun võtke arvesse ka olemasolevaid lapsi)?”. Vastajatel paluti vastus anda täisarvuna ning antud vastused varieerusid nullist kaheteistkümne lapseni.

Naiste analüüsi sõltuv tunnus on järgmine: “Mitu last kokku Te endale sooviksite?”. Vastajatel paluti vastus kirjutada arvuna ning antud vastused varieerusid nullist kaheksa lapseni.

Mõlemad tunnused said töö rõhuasetusest lähtuvalt kodeeritud ümber kahte gruppi: “1-2 last” ning “3 või enam last” (Tabel 1). Esimene grupp on koos sellepärast, et 1-2 lapse soovijate näol on tegu pigem mõõduka arvu laste soovijatega, teine grupp väljendab Eestis aga suuremat laste saamise soovi ning sellise jaotuse abil on kerge kumbagi gruppi omavahel võrrelda.

Tabel 1. Laste saamise soov meeste ja naiste seas

	Mehed		Naised	
	Arv	Protsent	Arv	Protsent
1-2 last	941	55	1035	57
3 või enam last	762	45	790	43
Kokku	1703	100	1825	100

Sõltumatud tunnused

Meeste analüüsis on kasutatud 23 sõltumatut tunnust. Naiste analüüsis on kasutatud 22 sõltumatut tunnust. Ühe lisatunnusena on meeste analüüsi kaasatud nende õdede-vendade arv, kuna see tuli teooriaosas välja olulise tegurina, mis võib mõjutada laste saamise soovi. Naiste andmestikus vastav tunnus puudus. Seitse sõltumatut tunnust on kummaski analüüsis koondatud faktoriteks.

Analüüsis kasutatud sõltumatud tunnused on vastaja vanus, emakeel, elukoht, tervisehinnang, majandusliku olukorra hinnang, lõpetatud kõrgeim haridustase, leibkonnaliikmete arv, vastaja ema ja isa haridustase, meeste analüüsis tunnus vastajate õdede-vendade arvu kohta, perekonnaseis, olemasolevate laste arv, ideaalne laste arv perekonnas, egalitaarne või traditsionaalne hoiak soorollide suhtes ning seitse tunnust, mis on koondatud majanduslike tegurite ja tööga seotud tegurite faktoriteks.

Vanuse, emakeele, elukoha, tervisehinnangu, majandusliku olukorra hinnangu ning olemasolevate laste arvu tunnused on välja valitud, kuna need on lisaks geograafilistele ja sotsiaal-majanduslikele asjaoludele seotud ka vastajate poolt tunnetatud raskustega ehk sellega, kui kõrgelt hinnatakse enda kontrolli sooritada teatud käitumine (Ajzen, 1991) ehk saada laps – kui inimene tunneb, et näiteks ta

tervise seisund ei võimalda tal saada nii palju lapsi, kui ta tegelikult tahaks, mõjutab see otseselt tema laste saamisega seotud soove. Samuti on antud tunnused seotud laste saamise hinnaga (Becker, 1960), kuna vastajad peavad lähtuvalt enda sissetulekust ja juba olemasolevate laste ülalpidamisele kuuluvast kaaluma uue lapse saamisega seotud kulusid ning tulusid, mis võivad samuti mõjutada nende laste saamise soove. Lõpetatud kõrgeima haridustaseme tunnus on välja valitud, kuna see on seotud võistlevate hoiakutega (Barber, 2001), mida vastaja võib lapse saamise peale mõeldes arvesse võtta – haridustasemest lähtuvalt on inimesel tööturul erinevad valikud ja võimalused, mis pakuvad laste saamisele potentsiaalseid alternatiive nagu seda on näiteks karjääri edendamine ning tööalase positsiooni kindlustamine. Leibkonnaliikmete arvu, vastaja ema ja isa haridustaseme tunnused, õdede-vendade arvu ning perekonnaseisu tunnused on seotud vastajate lähedaste ja perekonnaga või võimaliku toetava partneri olemasoluga, niisiis on need tunnused välja valitud elutee teooria ehk pereliikmete vastastikuse sõltuvuse ning vanemate sammudes käimise (Elder Jr., 1977) testimiseks, aga tunnused sobivad ka madala sündimuse löksu hüpoteesi (Lutz jt, 2006) kontrollimiseks, kuna annavad aimu sotsiaalsete normide muutustest, mis võivad kaasa tuua muudatusi tänapäeval soovitud laste arvus. Ideaalne laste arv perekonnas on tunnus, mis demonstreerib vastajate subjektiivseid norme (Ajzen, 1991), nende uskumusi (Miller, 1994) ja seda, millist väärtust nad lastele omistavad või kui väärtuslikuks neid peavad (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Egalitaarsete või traditsionaalsete hoiakute tunnus soorollide suhtes on välja valitud, kuna see seostub vastajate individuaalse indentiteediga (Barnes, 2015) ja sellega, millisena nad näevad tänapäevaseid või kui tugevalt pooldavad traditsioonilisemaid soorolle. Tegurid, mis mõjutavad otsust last saada, on seotud eelistuste teooriaga (Hakim, 2003), aga sobivad ka selle demonstreerimiseks, missugused sotsiaalsed ja töökoha poliitikad (Barnes, 2015) võivad mõjutada vastajate laste saamise motivatsioone. Kõik need tegurid mõjutavad ka vastajate hoiakuid (Ajzen, 1991) vaatluse all oleva küsimuse ehk laste saamise soovi osas, luues hinnangu sellest, kui soodne või mittesoodne see vastaja jaoks on.

Alljärgnevalt on välja toodud nende tunnuste kirjeldused, mis võrreldes originaaliga ümber kodeeriti. Tunnuste esialgsed jaotused ning muu neid puudutav lisainfo on ära toodud Lisas 1.

Emakeel

Meeste ja naiste emakeele tunnused koosnesid kolmest kategooriast: 1 Eesti keel 2 Vene keel 3 Muu keel. Kuna viimast varianti oli valinud meeste seas vaid 17 vastajat ning naiste seas vaid 8 vastajat, kodeeriti tunnused ümber kahte kategooriasse: 1 Eesti keel 2 Vene ja muu keel.

Elukoht

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kahte kategooriasse: 1 Maakonnakeskus või muu linn 2 Maapiirkond.

Tervisehinnang

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kolme kategooriasse: 1 Halb või väga halb 2 Ei hea ega halb 3 Väga hea või hea.

Milliseks hindavad majanduslikku olukorda

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kolme kategooriasse: 1 Halb või väga halb 2 Ei hea ega halb 3 Väga hea või hea.

Olemasolevate laste arv

Nii meeste kui naiste ankeedis puudusid eraldi küsimused olemasolevate laste arvu kohta, mistõttu pidi töö autor need ise looma, kasutades aluseks vastajate poolt märgitud laste sünniaastaid. Sünniaastate tunnused said ümber kodeeritud binaarseks – sünniaasta kas oli märgitud (1) või mitte (0). Olemasolevate laste arvu leidmiseks liideti kõik ümberkodeeritud sünniaastate tunnused kokku ning need jäid analüüsi sisse pidevate arvtunnustena.

Lõpetatud kõrgeim haridustase

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kolme kategooriasse: 1 Põhiharidus või vähem 2 Kutse- või keskkharidus 3 Kõrgharidus.

Emaj ja isa haridustase

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kolme kategooriasse: 1 Põhiharidus või vähem 2 Kesk(eri)haridus 3 (Rakenduslik) kõrgharidus. Vastusevariant "Ei tea" jäi analüüsist välja.

Õdede-vendade arv

Eri gruppide võrdlemise huvides kodeeriti tunnuse ümber kolme kategooriasse: 1 Mitte ühtegi 2 1-2
3 3 või enam.

Perekonnaseis

Lihtsuse huvides kodeeriti tunnused ümber kolme gruppi: 1 Vallaline 2 Abielus või vabas kooselus
3 Lahutatud, lahku läinud või lesk.

Egalitaarne või traditsionaalne hoiak soorollide suhtes

Antud tunnused uurisid nii meeste kui naiste ankeedis vastajate arvamusi erinevate väidete kohta.

Väidete hulgast said välja valitud järgmised tunnused:

Suhte alguses peab naine ootama, kuni mees algatab seksuaalvahekorra.

Naisel on samaväärne vabadus teha abieluettepanekut kui mehel.

Kui naisel on mitmeid seksuaalpartnereid, siis on see halvem kui see, et mehel on mitmeid
seksuaalpartnereid/Palju seksuaalpartnereid halvendab naiste mainet

Kõik tunnused kodeeriti ümber järgnevalt: 1 (Pigem) ei ole nõus 2 Ei ole nõus ega vastu 3 (Täiesti)
nõus.

Egalitaarset soorollihoiakut oli mõeldud iseloomustama tunnus “Naisel on samaväärne vabadus teha
abieluettepanekut kui mehel”.

Traditsionaalsete soorollihoiakute iseloomustamiseks koostati kahe ülejäänud tunnuse “Suhte
alguses peab naine ootama, kuni mees algatab seksuaalvahekorra” ja “Kui naisel on mitmeid
seksuaalpartnereid, siis on see halvem kui see, et mehel on mitmeid seksuaalpartnereid/Palju
seksuaalpartnereid halvendab naiste mainet” põhjal summaindeks, mida kasutati ka
regressioonianalüüsis. Liites kahe tunnuse ümberkodeeritud väärtused, saadi summaindeks
vahemikus 2-6: mida kõrgem näitaja, seda enam pooldas vastaja traditsioonilisi soorolle ja
vastupidi, mida madalam näitaja, seda vähem pooldas vastaja traditsioonilisi soorolle.

Seitse tunnust, mis on koondatud majanduslike tegurite ja tööga seotud tegurite faktoriteks

Antud tunnused kuulusid nii meeste kui naiste ankeedis küsimusteblokki: “Mil määral mingid muutused ühiskonnas või Teie eraelus võivad mõjutada/toetada Teie otsust lapsi saada või neid adopteerida?”. Blokist valiti välja järgmised tunnused:

majandusliku toimetuleku paranemine või stabiliseerumine

suurema/sobivama elupaiga soetamine

piisavate võimaluste tekkimine, et olla ise lapse/lastega kodus

piisavate võimaluste tekkimine lapsehoidmiseks Teile sobival moel

hea ja usaldusväärse lapsehoidmisvõimaluse tagamine ühiskonnas (nt kodu lähedal)

kindlustunne, et töökoht jääb pärast lapsehoolduspuhkust tööle tagasi minnes alles

tööaeg on lühem ja paindlikum

Kõik tunnused kodeeriti ümber järgnevalt: 1 Ei mõjuta üldse 2 Ei oska öelda 3 Mõjutavad olulisel määral.

Küsimuseblokist “Mil määral mingid muutused ühiskonnas või Teie eraelus võivad mõjutada/toetada Teie otsust lapsi saada või neid adopteerida?” viidi välja valitud tunnustega läbi faktoranalüüs, et tuua mõjutavate varjatud ehk latentsete tunnuste varal esile suure hulga tunnuste võimalikud omavahelised seosed (Tooding, 2014). Kasutati peakomponentide meetodit, pöörates tunnuseid Varimaxi meetodil. Saadud faktoreid kasutati regressioonianalüüsis.

Meeste faktoranalüüs

Tabel 2. Peakomponentide meetodil Varimaxi pööramisega küsimusteblokist moodustatud faktorid

Tunnused (vasak tulp)	Faktorid ja nende faktorlaadungid	
	Majanduslikud tegurid	Tööga seotud tegurid
Suurema/sobivama elupaiga soetamine	0,802	0,149
Majandusliku toimetuleku paranemine või stabiliseerumine	0,753	0,239
Piisavate võimaluste tekkimine, et olla ise lapse/lastega kodus	0,675	0,312
Piisavate võimaluste tekkimine lapsehoidmiseks sobival moel	0,673	0,387
Tööaeg on lühem ja paindlikum	0,175	0,823
Kindlustunne, et töökoht jääb pärast lapsehoolduspuhkust tööle tagasi minnes alles	0,271	0,783
Hea ja usaldusväärse lapsehoidmisvõimaluse tagamine ühiskonnas (nt kodu lähedal)	0,377	0,658

N=2022; mudeli kirjeldusaste 63%

Naiste faktoranalüüs

Tabel 3. Peakomponentide meetodil Varimaxi pööramisega küsimusteblokist moodustatud faktorid

Tunnused (vasak tulp)	Faktorid ja nende faktorlaadungid	
	Majanduslikud tegurid	Töoga seotud tegurid
Suurema/sobivama elupaiga soetamine	0,819	-
Majandusliku toimetuleku paranemine või stabiliseerumine	0,786	0,143
Piisavate võimaluste tekkimine, et olla ise lapse/lastega kodus	0,670	0,328
Piisavate võimaluste tekkimine lapsehoidmiseks sobival moel	0,523	0,439
Tööaeg on lühem ja paindlikum		0,828
Kindlustunne, et töökoht jääb pärast lapsehoolduspuhkust tööle tagasi minnes alles	0,230	0,664
Hea ja usaldusväärse lapsehoidmisvõimaluse tagamine ühiskonnas (nt kodu lähedal)	0,394	0,554

N=2413; mudeli kirjeldusaste 57%

Teisest ja kolmandast tabelist on näha, et esimene faktor koondab nii meeste kui naiste puhul tunnused, mille puhul mõjutavad inimeste otsust lapsi saada või neid adopteerida muudatused nagu suurema elupaiga soetamine; majandusliku toimetuleku paranemine või piisavate võimaluste tekkimine, et olla kas ise lastega kodus või kasutada sobival moel lapsehoidmisteenusid. Seega kirjeldavad antud faktori koondatud tunnused laste saamise kulude ja tuludega arvestamist ning majanduslikku olukorra arvesse võtmist kui tegurit, mis mõjutab otsust last saada või adopteerida. Teine faktor koondab nii meeste kui naiste puhul aga tunnused, mille puhul mõjutavad inimeste otsust lapsi saada või neid adopteerida muudatused tööaja paindlikkuses; kindlustunne, et nende töökoht on ka pärast lapse saamist olemas ning usaldusväärsete lapsehoidmisvõimaluste olemasolu. Seega koondab antud faktor sisuliselt tööga seotud tegureid ning kirjeldab töö- ja pereelu sobivates vahekordades kombineerimist tegurina, mis mõjutab otsust last saada või adopteerida. Meeste mudeli kirjeldusaste ehk see, kui suure osa alg tunnuste summaarsest dispersioonist väljendavad kõik leitud faktorid koos (Tooding, 2014), on 63%, naiste oma aga 57%.

4. Laste saamise soov ja seda mõjutavad tegurid Eestis – analüüs

Välja valitud sõltumatute ja sõltuva tunnuse omavaheliste seoste iseloomustamiseks viidi läbi multinomiaalne logistiline regressioonanalüüs. Regressioonimudel võimaldab välja selgitada erinevate tegurite mõju olemasolu ja suunda, kui on vaja vaadelda mitut tunnust korraga ja arvestada järeldustes nende omavahelisi seoseid (Tooding, 2015). Kuna laste soovi mõjutab palju erinevaid tegureid, on valitud analüüsimeetod parim viis nende kõigi ühise mõju hindamiseks.

4.1. Regressioonanalüüs kõikide tunnustega

Kõiki analüüsiks välja valitud tunnuseid koondab endas esimene mudel (Tabel 4).

Tabel 4. Mudel 1 – eri tegurite mõju Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soovidele (Taustakategooria: 1-2 last)

	3 või enam last	
	Mehed	Naised
	B	B
<i>Vanus</i>	-0,03**	-0,08***
<i>Leibkonda kuuluvate inimeste arv</i>	0,04	-0,06
<i>Olemaolevate laste arv</i>	0,66***	1,30***
<i>Majanduslike tegurite faktor</i>	0,01	0,13†
<i>Tööga seotud tegurite faktor</i>	0,16*	-0,07
<i>Idealne laste arv perekonnas üldiselt</i>	2,71***	3,31***
<i>Traditsiooniliste soorollide summaindeks</i>	0,01	0,09
<i>Emakeel (taust: Vene või muu keel)</i>		
<i>Eesti keel</i>	-0,44*	-0,37*
<i>Elukoht (taust: Maapiirkond)</i>		
<i>Maakonnakeskus või muu linn</i>	-0,07	0,16
<i>Tervisehinnang (taust: Hea või väga hea)</i>		
<i>Halb või väga halb</i>	-0,23	-0,02
<i>Ei hea ega halb</i>	-0,30†	0,14
<i>Haridustase (taust: Kõrgharidus)</i>		
<i>Põhiharidus või vähem</i>	0,26	-0,44†
<i>Kutse- või keskharidus</i>	-0,08	-0,34*
<i>Ema haridus (taust: (Rakenduslik kõrgharidus)</i>		
<i>Põhiharidus või vähem</i>	-0,00	0,18

Tabel 4 jätk. Mudel 1 – eri tegurite mõju Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soovidele (Taustakategooria: 1-2 last)

	3 või enam last	
	Mehed	Naised
	B	B
<i>Kesk(eri)haridus</i>	-0,06	-0,07
<i>Isa haridus (taust: (Rakenduslik) kõrgharidus)</i>		
<i>Põhiharidus või vähem</i>	-0,35	-0,79**
<i>Kesk(eri)haridus</i>	-0,34*	-0,33†
<i>Majandusliku olukorra hinnang (taust: Väga hea või hea)</i>		
<i>Halb või väga halb</i>	-0,14	0,13
<i>Ei hea ega halb</i>	-0,27†	-0,03
<i>Õdede-vendade arv (taust: 3 või enam)</i>		
<i>Mitte ühtegi</i>	-0,56*	-
<i>1-2</i>	-0,50*	-
<i>Perekonnaseis (taust: lahutatud, lahku läinud või lesk)</i>		
<i>Vallaline</i>	-0,83*	0,98*
<i>Abielus või vabas kooselus</i>	-1,00**	0,50
<i>Naistel on samaväärne vabadus teha abieluettepanekut kui mehel (Egalitaarse soorollide tunnus) (taust: Pigem või täiesti nõus)</i>		
<i>Pigem või üldse mitte nõus</i>	0,22	-0,23
<i>Ei nõus ega vastu</i>	-0,12	-0,03
<i>Vabaliige</i>	1,00	1,00
<i>Nagelkerke R²</i>	0,537	0,616
<i>N</i>	1678	1777

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Statistiliselt olulised olid meeste esimeses mudelis vastaja vanus, olemasolevate laste arv, tööga seotud tegurite faktor, ideaalne laste arv perekonnas, emakeel, tervisehinnang, isa haridus, majandusliku olukorra hinnang, õdede-vendade arv ning perekonnaseis.

Statistiliselt olulised ei olnud meeste esimeses mudelis vastaja leibkonnaliikmete arv, majanduslike tegurite faktor, traditsionaalne hoiak soorollide suhtes, elukoht, lõpetatud kõrgeim haridustase, vastaja ema haridustase ning egalitaarne hoiak soorollide suhtes.

Statistiliselt olulised olid naiste esimeses mudelis vastaja vanus, olemasolevate laste arv, majanduslike tegurite faktor, ideaalne laste arv perekonnas, emakeel, haridustase, isa haridus ning perekonnaseis.

Statistiliselt olulised ei olnud naiste esimeses mudelis vastaja leibkonnaliikmete arv, tööga seotud tegurite faktor, traditsionaalne hoiak soorollide suhtes, elukoht, tervisehinnang, vastaja ema haridustase, majandusliku olukorra hinnang ning egalitaarne hoiak soorollide suhtes.

4.2. Meeste ja naiste lõplikud regressioonianalüüsid

Teine mudel (Tabel 5) koondab endas kõiki tunnuseid, millel oli esimeses regressioonianalüüsis statistiliselt oluline mõju meeste laste saamise soovile. Mudelist jäi täiendavalt välja vaid tervisehinnangu tunnus, mille statistiliselt oluline mõju oli võrdlemisi nõrk ning mis ülejäänud statistiliselt mitteoluliste tunnuste analüüsist eemaldamisel samuti statistiliselt olulise mõju kaotas.

Tabel 5. Mudel 2 – eri tegurite mõju Eesti meeste kolme või enama lapse saamise soovidele (Taustakategooria: 1-2 last)

	3 või enam last
	B
Vanus	-0,04***
Olemasolevate laste arv	0,68***
Tööga seotud tegurite faktor	0,15*
Ideaalne laste arv perekonnas üldiselt	2,71***
Emakeel (taust: Vene või muu)	
Eesti keel	-0,40*
Isa haridus (taust: (Rakenduslik) kõrgharidus)	
Põhiharidus või vähem	-0,34†
Kesk(eri)haridus	-0,35*
Perekonnaseis (taust: Lahutatud, lahku läinud või lesk)	
Vallaline	-0,88*
Abielus või vabas kooselus	-1,00**
Õdede-vendade arv (taust: 3 või enam)	
Mitte ühtegi	-0,62*
1-2	-0,55**
Majandusliku olukorra hinnang (taust: Väga hea või hea)	
Halb või väga halb	-0,20
Ei hea ega halb	-0,33*
Vabaliige	1,00
Nagelkerke R ²	0,533
N	1703

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Tabelist 5 on näha, et kolme või enam last on võrreldes ühe-kahe lapsega suurem tõenäosus soovida noorematel meestel; nendel meestel, kellel on rohkem juba olemasolevaid lapsi; nendel, kelle jaoks on tähtsad töö- ja pereelu kombineerimisega seotud vajadused; meestel, kelle nägemus

ideaalsest laste arvust perekonnas on suurem; nendel, kelle emakeeleks on vene või muu keel; meestel, kelle isal on (rakenduslik) kõrgharidus; nendel, kelle perekonnaseisuks on lahutatud, lahku läinud või lesk; meestel kellel on kolm või enam õde-venda ning nendel meestel, kelle majandusliku olukorra hinnanguks on kas hea või väga hea.

Kolmas mudel (Tabel 6) koondab endas kõiki tunnuseid, millel oli esimeses regressioonianalüüsis statistiliselt oluline mõju naiste laste saamise soovile.

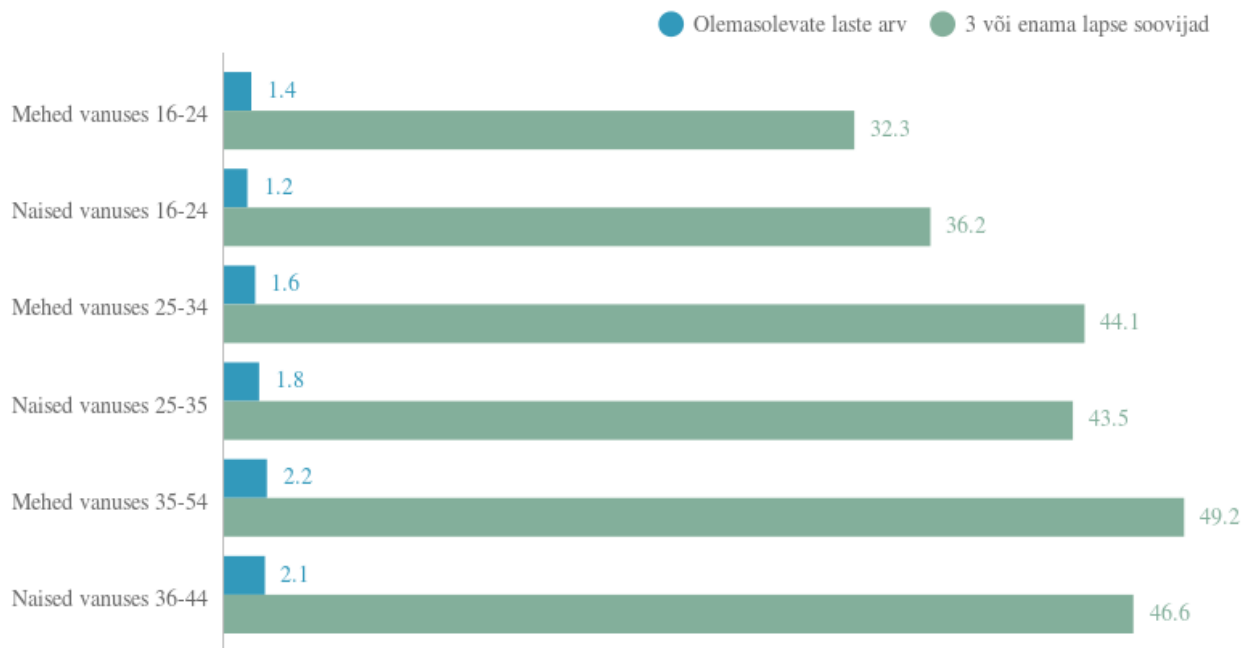
Tabel 6. Mudel 3 – eri tegurite mõju Eesti naiste kolme või enama lapse saamise soovidele (Taustakategooria: 1-2 last)

	3 või enam last
	B
<i>Vanus</i>	-0,08***
<i>Olemasolevate laste arv</i>	1,16***
<i>Majanduslike tegurite faktor</i>	0,12†
<i>Ideaalne laste arv perekonnas üldiselt</i>	3,20***
<i>Emakeel (taust: Vene või muu)</i>	
<i>Eesti keel</i>	-0,37*
<i>Haridustase (taust: Kõrgharidus)</i>	
<i>Põhiharidus või vähem</i>	-0,53*
<i>Kutse- või keskharidus</i>	-0,33*
<i>Isa haridus (taust: (Rakenduslik) kõrgharidus)</i>	
<i>Põhiharidus või vähem</i>	-0,83**
<i>Kesk(eri)haridus</i>	-0,41**
<i>Perekonnaseis (taust: Lahutatud, lahku läinud või lesk)</i>	
<i>Vallaline</i>	0,91*
<i>Abielus või vabas kooselus</i>	0,42
<i>Vabaliige</i>	1,00
<i>Nagelkerke R²</i>	0,605
<i>N</i>	1826

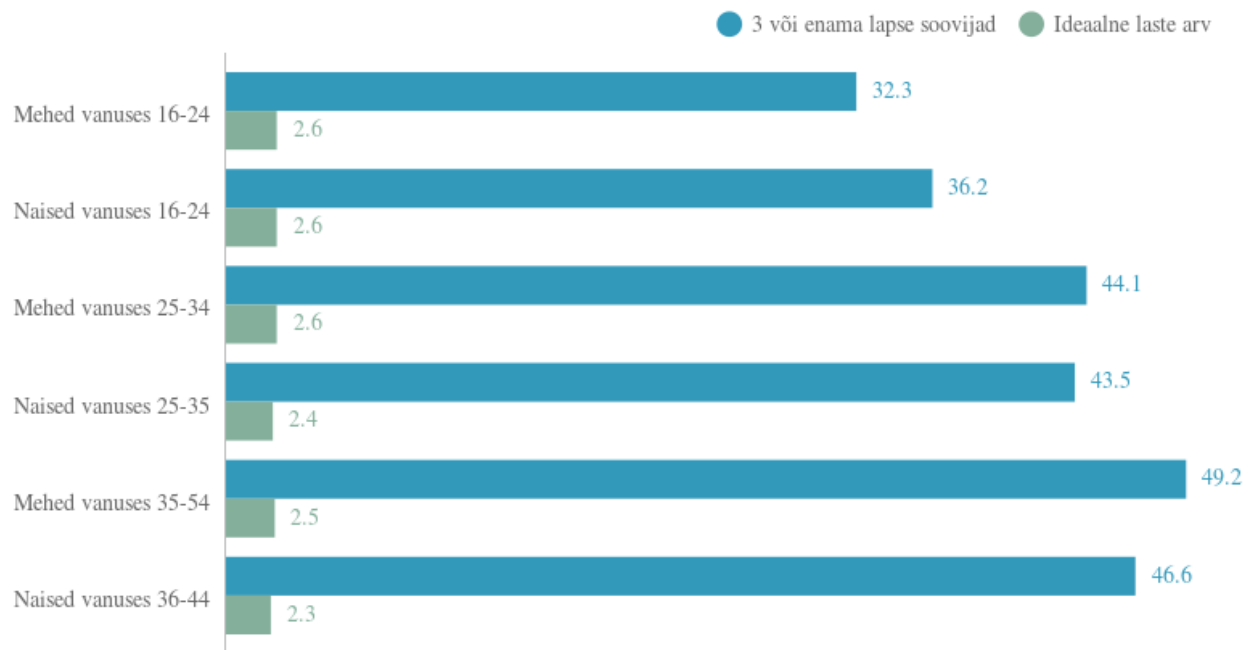
*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Tabelist 6 on näha, et kolme või enam last on võrreldes ühe-kahe lapsega suurem tõenäosus soovida noorematel naistel; nendel naistel, kellel on rohkem juba olemasolevaid lapsi; nendel, kelle jaoks on tähtsad majanduslik toimetulekuga seotud tegurid; naistel, kelle nägemus ideaalsest laste arvust perekonnas on suurem; nendel, kelle emakeeleks on vene või muu keel; naistel, kes on kõrgharitud; nendel, kelle isal on (rakenduslik) kõrgharidus ning nendel naistel, kes on vallalised.

Nii meeste kui naiste lõplikus regressioonianalüüsis tulid nende olemasolevate laste ning ideaalsete laste arvud välja kui statistiliselt olulist rolli mängivad ning ka tugeva mõjuga tegurid. Alljärgnevalt (Joonis 1 ja Joonis 2) on võrreldud nende tunnuste keskmisi kolme või enam last soovivate inimeste protsentuaalsete osakaaludega igas vanuserühmas.

Joonis 1. Olemasolevate laste keskmised ning kolme või enam last soovivate inimeste protsentuaalne osakaal eri vanuserühmade lõikes

Joonis 2. Ideaalsete laste arvu keskmised ning kolme või enam last soovivate inimeste protsentuaalne osakaal eri vanuserühmade lõikes

Esimeselt jooniselt võib näha, et nii olemasolevate laste arv kui ka kolme või enama lapse soov on ootuspäraselt sõltuvad vanusest - mida vanemad on vastajad, seda rohkem on neil ka juba olemasolevaid lapsi ning seda suurem on nende inimeste osakaal, kes soovivad endale kolme või enam last. Esimesel joonisel nähtu on ka vastavuses analüüsitulemustega – mida rohkem lapsi vastajal on, seda rohkem ta neid ka soovib. Teiselt jooniselt võib samuti näha, et vanuse kasvades kasvab ka nende inimeste osakaal, kes soovivad endale kolme või enam last, kuid ideaalsete laste arvu keskmised jäävad kõigi vanusegruppide lõikes praktiliselt samaks ehk et kuigi mudelis on ideaalne laste arv ja kolme või enama lapse soov tugevalt seotud, siis joonise põhjal võiks eeldada, et tegu pole vanusest tingitud efektiga, vaid see seos ongi ilmselt kahe tunnuse omavaheline seos.

5. Arutelu

5.1. Tegurid, mis mõjutavad Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove

Nii meeste kui naiste laste saamise soove mõjutasid samal moel viis tegurit – ideaalne laste arv perekonnas, olemasolevate laste arv, vanus, emakeel ning isa haridus. Üldjoontes olid sellised tulemused ootuspärased ja loogilised – kui inimeste subjektiivsed normid (Ajzen, 1991) või uskumused (Miller, 1994) ideaalse laste arvu osas perekonnas on suured, ehk et nad peavad lapsi ja suurt perekonda väga väärtuslikeks ning on juba selle nimel tegutsema hakanud ja lapsi saanud, ehk et hindavad laste saamise tulusid suuremaks kuludest (Becker, 1960), väljendub see endale vähemalt kolme lapse soovimises. Niisiis on rohkemate laste soovimine kooskõlas selliste inimeste väärtushinnangutega – kui inimesel juba on palju lapsi ning ta peab ka ideaalseks paljulapselist perekonda, on tema kolme või enama lapse soov sellest loogiliselt tuletatav. Ka on arusaadav, et vanemad inimesed ei pruugi mitmetel põhjustel endale väga suurt perekonda soovida, olgu selleks siis bioloogilise viljakusega (Martin, 2017) seotud raskused või lihtsalt füüsiline võimekus paljude lastega toimetulekul ehk muud tunnetatud raskused (Ajzen, 1991), ehk et inimesed hindavad enda kontrolli teatud käitumise sooritamise osas madalaks. Tulemused keele osas on vastupidised kirjanduse ülevaates välja toodule – nimelt leidis Ene-Margit Tiit (2000) enda uuringutes, et eestikeelne elanikkond soovib endale just rohkem lapsi, kuid samal ajal on nimetatud uuring viidud läbi nii tükk aega tagasi, et on täiesti võimalik, et tänaseks päevaks on olud muutunud või siis mõjutavad antud analüüsi tulemusi keele teguri kombinatsioonid teiste teguritega.

Huvitav on aga tulemus, mis on seotud vastajate isa haridustasemega – antud tunnuse mõju viitab elutee teooria ehk pereliikmete otsuste vastastikuse sõltuvuse seostele (Elder Jr., 1977), niisiis on selles mõttes arusaadav, et madalama haridustasemega isad ei innusta oma järeltulijaid palju lapsi soovima – töö autor pakub välja, et see võib olla tingitud madalama haridusega kaasnevatest piiratumatest võimalustest töövallas, mis omakorda võivad kaasa tuua majanduslikku kitsikust ning inimesed, kes sellistes tingimustes on üles kasvanud, võivad olla oma lastesoovides ettevaatlikumad, kuna võtavad arvesse enda majanduslikku seisundit ega soovi enda lapsi samasse olukorda panna. Tulemused on aga üllatavad naiste puhul, sest kirjanduse ülevaate empiiriliste leidude juures toodi välja just ema hariduse mõju naistele – kõrgelt haritud emadega tütreid plaanisid nimelt ühe hiljutise uuringu kohaselt saada rohkem lapsi (Testa jt, 2016), siintoodud analüüs aga ei

leidnud mingit statistilist olulisust seoses naissoost vastajate laste saamise soovide ja nende emade haridustasemetega vahel.

5.2. Meeste ja naiste erinevused

Nii meeste kui naiste laste saamise soove mõjutas ka nende perekonnaseis, kuid eri moel, kusjuures naiste puhul kattub see kirjanduse ülevaate empiiriliste leidudega, kus toodi välja, et Eestis varem läbi viidud uuringute kohaselt soovisid vallalised, kes olid ühtlasi ka nooremad, endale rohkem lapsi (Tiit, 2000; Vainu, 2009). Meeste osas võib spekuloida, et lahutatud, lahku läinud või lehestunud vastajad soovivad kolme või enam last, kuna nad on läinud teisele ringile, ehk et neil on juba selja taga esimene suhe ning sellest suhtest saadud laps või lapsed, ning nad plaanivad järgmises suhtes järgida sama joont – kuna üldjuhul jäävad vanemate lahkumise puhul lapsed oma ema juurde, on meestel teisele ringile minek ka sellevõrra lihtsam.

Ainult meeste laste saamise soove mõjutasid tööga seotud tegurite faktor, õdede-vendade arv ning nende majanduslik olukord. Esimene ehk tööga seotud tegurite faktor suurendas tõenäosust, et mehed soovivad kolme või enam last, kui nad tundsid kindlustunnet selle osas, et neil on pärast lapsehoolduspuhkust koht, kuhu tööle naasta; et nende tööaeg on paindlikum, võimaldamaks neil tegeleda ka pereeluga seonduvaga ning et nende kodu lähedal või muus mugavas kohas asub neile sobiv lapsehoidmisvõimalus. Arvestades, et Eestis pole meeste hulgas veel lapsehoolduspuhkusel olemine eriti levinud, on see leid huvitav – töö autor julgeb arvata, et kui taolised sotsiaalsed ja töökoha poliitika meesle sobivamas suunas muutuksid, julgeksid nad ka suuremal määral ise lapsehoolduspuhkusele jääda. Ülejäänud kahe teguri mõju oli negatiivne – väiksemate õdede-vendade arvuga perekonnas üles kasvamine ja selle tõttu endale vähem lapsi soovimine toetab Lutzit (2006) madala sündimuse hüpoteesi, demonstreerides, et noorte inimeste soovitud ideaalse perekonna suuruse ning eelmise generatsiooni sündimuskäitumise vahel leidub tugev seos – inimesed on üles kasvanud väikeses perekonnas ning ei oskagi seega endale ka ise kogetust rohkem lapsi soovida. Tulemused majandusliku olukorra hinnangu osas langesid see-eest Tiidu (2000) ja Vainu (2009) tulemustega kokku, sest ka nemad leidsid, et rohkem lapsi soovivad need, kes hindavad oma majanduslikku olukorda heaks. Majanduslik olukord viitab ka lastega kaasnevate kulude ning tulude arvestamisele (Becker, 1960), sest ilmselgelt ei ole laste saamine ning üles kasvatamine odav ettevõtmine ning inimesed, kes tunnetavad, et nende majanduslik olukord pole nii hea, kui võiks, on sunnitud enda soovides tegema teatud järeleandmisi.

Ainult naiste laste saamise soove mõjutasid majanduslike tegurite faktor ning nende haridustase. Esimene ehk majanduslike tegurite faktor suurendas tõenäosust, et naised soovivad kolme või enam last, kui nad tundsid, et neil on võimalik soetada suurem või sobivam elupaik; et nende majanduslik olukord paraneb või stabiliseerub ning et neil on piisavalt võimalusi, et olla kas ise lastega kodus või kasutada sobival moel lapsehoidmisteenusid. Seega on tegu jällegi laste saamisega seotud kulude ja tulude arvestamisega (Becker, 1960), mistõttu on loomulik, et kolme või enam last julgevad saada pigem need inividid, kes on suutnud enda seljataguse majanduslikus mõttes ära kindlustada. Haridustaseme mõju oli madalama haridustasemega naiste suhtes negatiivne ning langes kokku Tiidu (2000) ning Tiidu ja Ainsaare (2002) leitud tulemustega, sest ka nemad leidsid, et kõrgharidusega inimeste hulgas on laste soovijaid rohkem kui keskeriharidusega inimeste hulgas. Nende leiud kehtisid küll ka meestele, mida antud töö analüüsitulemuste põhjal öelda ei saa. Ka Maria Rita Testa (2014) leidis, et naiste puhul leidub positiivne seos naiste haridustaseme ja nende eluaegsete viljakuskavatsuste vahel nii individuaalsel kui riigi tasandil ehk et riigid, kus on rohkem viljakas eas kõrgharidusega naisi, on samas ka need riigid, kus viljakas eas naiste soovitud peresuuruse keskmised olid kõrgemad.

Nii naiste kui meeste puhul ei omanud veel mitmed seni mainimata tunnused antud töö analüüsis ka statistiliselt olulist mõju – näiteks vastajate leibkonnaliikmete arv, tervisehinnang või elukoht, kusjuures viimane on varem läbi viidud uuringutes olulise mõjutegurina välja tulnud - näiteks on mõnede uuringute põhjal Eestis väikelinnade- ja maaelanike puhul endale soovitav laste arv suurem kui linlaste puhul (Oras ja Unt, 2008; Tiit, 2000). Tervisehinnang mängis esimeses mudelis (Tabel 4) meeste puhul küll statistiliselt olulist rolli, kuid see oli väike ning kaotas teise mudelisse pannes oma mõju sootuks, mis viitab sellele, et antud teguril võis olla mõju vaid koos mõne teise tunnusega.

Omamoodi vastuoluline on ka fakt, et meeste puhul mängis statistiliselt olulist rolli just tööga seotud tegurite faktor, kuid naiste puhul majanduslike tegurite faktor, kuna eelnevalt toodud kirjanduse ülevaate põhjal võiks eeldada pigem vastupidist – naised on need, kes muretsevad töö- ja pereelu kombineerimise pärast, sest nendel on oht tööl kogeda laste saamise “karistust” ning olla karjäärivõimaluste kasutamise osas laste tõttu piiratum (Baker, 2010) ning mehed on need, kes tunnetavad majanduslikult vastutava perepeaks olemise survet, võttes endale selle tõttu “hea leivateenija” rolli (Kaufman ja Uhlenberg, 2000). Töö autor oletab, et ehk on Eesti elanike vaated taoliste soorollidele muutunud paindlikumaks ja muutnud taoliste küsimuste rõhuasetusi, andes selles tingituna ka huvitavaid analüüsitulemusi. Antud mõtet toetab ka fakt, et analüüsis ei omanud

mingit statistilist mõju tunnused, mis olid mõeldud esindama traditsioonilist ning egalitaarset hoiakut soorollide suhtes.

Töö tulemustest võib järeldada, et Eesti inimeste sündimuskäitumise seletamisel ja edasiste muutuste ennustamisel tuleb arvesse võtta nii sotsiaal-majanduslikke, tunnetuslikke, emotsionaalseid, hoiakute, sotsialiseerimise, uskumuste ja eelistustega seotud kui ka demograafilisi tegureid, ehk et inimeste sündimuskäitumist ei saa taandada vaid üksikutele teguritele, vaid arvestada tuleb ka nende kombinatsioonide ning vastastikmõjudega, mis kõik suuremal või vähemal määral mõjutavad inimeste laste saamise soove.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli leida vastuseid kahele uurimisküsimusele, mis puudutavad tegureid, mis mõjutavad Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove ning võimalikke erinevusi nendest tegurites. Kasutades andmeid uuringutest Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine (Lippus jt, 2015) ning Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloome (Themas jt, 2015) viidi läbi kvantitatiivne andmeanalüüs.

Analüüsist selgus, et nii Eesti meeste kui naiste laste saamise soove mõjutavad nende vanus, nägemus ideaalsest laste arvust perekonnas üldiselt, nende isa haridus ning emakeel. Sealjuures kolme või enam last sooviti seda enam, mida suurem oli vastajate nägemus ideaalsest laste arvust perekonnas või kui vastajate emakeel ei olnud eesti keel; kolme või enam last sooviti aga seda vähem, mida vanemad olid vastajad või mida madalam oli olnud vastajate isa haridustase. Kolme või enama lapse soov oli seotud ka olemasolevate laste arvuga.

Nii meeste kui naiste laste saamise soove mõjutas ka nende perekonnaseis, kuid eri suundades – meeste puhul on kolme või enam last võrreldes ühe-kahe lapsega suurem tõenäosus soovida nendel, kes olid olnud suhtes, kuid enam mitte (lahutatud, lahku läinud või lesk), kuid naiste puhul nendel, kes on vallalised. Ainult meeste laste saamise soove mõjutasid tööga seotud tegurite faktor, ning nende majanduslik olukord, sealjuures sooviti kolme või enam last enam, kui vastajad tähtsustasid nende töö- ja pereelu kombineerimisega seotud vajadusi; kolme või enam last sooviti aga vähem, kui enda majanduslikku olukorda halvemaks hinnati. Ainult naiste laste saamise soove mõjutasid majanduslike tegurite faktor ning nende haridustase, sealjuures sooviti kolme või enam last enam, kui vastajad tähtsustasid rohkem majandusliku toimetulekuga seotud tegureid ning vähem, kui vastajate haridustase oli madalam. Meeste kolme või enama lapse saamise soov oli seotud ka nende õdede-vendade arvuga, samas tuleb tähelepanu juhtida faktile, et naiste ankeedis puudus küsimus õdede-vendade arvu kohta, mistõttu meeste tulemused pole selles osas naiste omadega võrreldavad.

Üheks valdkonnaks, mida antud lõputöö ei käsitletud, on nende inimeste analüüsimine, kes ei soovinud endale mitte ühtegi last. Fakt, et inimesed ei soovi endale lapsi, on tegelikult oluline info

ning selle tagamaad väärivad kindlasti lähemalt uurimist, seega loodab töö autor, et keegi tulevaste uuringute raames ka sellega tegelemise ette võtab.

Kasutatud allikad

- Ainsaar, M. (2011). Lapse saamise ajastamine ja laste arv. Sündimustrendid Euroopas. *Akadeemia*, 273 (12), 2330-2351.
- Ainsaar, M. (2000). *Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas*. Rahvastikuministri büroo.
- Ainsaar, M. ja Maripuu, L. (2008). *Eesti rahvastik 2007-2020*. Rahvastikuministri büroo.
- Ainsaar, M., Roots, A., Sammul, M. ja Orru, K. (2016). Töökoha mõju Eesti meeste lapsesaamisplaanidele. E. Annuk (toim.), *Ariadne Lõng* (lk 68-80). Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT).
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Axinn, W. G., Clarkberg, M. E. ja Thornton, A. (1994). Family Influences on Family Size Preferences. *Demography*, 31 (1), 65-79.
- Baker, M. (2010). Motherhood, employment and the “child penalty”. *Women's Studies International Forum*, 33, 215-224.
- Barber, J. S. (2001). Ideational Influences on the Transition to Parenthood: Attitudes toward Childbearing and Competing Alternatives. *Social Psychology Quarterly*, 64 (2), 101-127.
- Barnes, M. W. (2015). Gender Differentiation in Paid and Unpaid Work during the Transition to Parenthood. *Sociology Compass*, 9 (5), 348-364.
- Bass, B. C. (2015). Preparing for Parenthood? Gender, Aspirations, and the Reproduction of Labor Market Inequality. *Gender & Society*, 29 (3), 362-385.

- Becker, S. G. (1960). An Economic Analysis of Fertility. Universities-National Bureau (toim.), *Demographic and Economic Change in Developed Countries* (lk 209-240). Columbia: Columbia University Press. Kasutatud 15.02.2018 <http://www.nber.org/chapters/c2387.pdf>
- Bell, S. E. (2004). Intensive performances of mothering: a sociological perspective. *Qualitative Research*, 4 (1), 45-75. Kasutatud 07.12.2017
<https://www.bowdoin.edu/faculty/pdf/performances-of-mothering%20%203.pdf>
- Bernhardt, E. ja Goldscheider, F. (2006). Gender Equality, Parenthood Attitudes, and First Births in Sweden. F. C. Billari, A. C. Liefbroer ja D. Philipov (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 19-39). Austria: Austrian Academy of Sciences.
- Berrington, A. (2004). Perpetual postponers? Women's, men's and couple's fertility intentions and subsequent fertility behaviour. *Population Trends*, 117, 9-19.
- Bongaarts, J. (1992). Do Reproductive Intentions Matter? *International Family Planning Perspectives*, 18 (3), 102-108.
- Chandra, A., Copen, C. E. ja Stephen, E. H. (2014). *Infertility Service Use in the United States: Data From the National Survey of Family Growth*. National Health Statistics Reports. Kasutatud 04.12.2017
<https://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr073.pdf>
- Danilson-Järg, L. (2016). Lea Danilson-Järg: sündimuse kasvuks on vaja ületada kahe lapse barjäär. *Postimees*, 16. oktoober. Kasutatud 02.05.2018 <https://arvamus.postimees.ee/3874721/lea-danilson-jarg-sundimuse-kasvuks-on-vaja-uletada-kahe-lapse-barjaar>
- Elder, G. H., Jr. (1977). Family History and the Life Course. *Journal of Family History*, 4 (2), 279-304.
- Goode, W. J. (1960). A Theory of Role Strain. *American Sociological Review*, 25 (4), 483-496.
- Hakim, C. (2003). A New Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory. *Population and Development Review*, 29 (3), 349-374.

Henderson, A., Harmon, S. ja Newman, H. (2015). The Price Mothers Pay, Even When They Are Not Buying It: Mental Health Consequences of Idealized Motherhood. *Sex Roles*, 74 (11-12), 512-526.

Jamieson, L., Backett-Milburn, K., Simpson, R. ja Wasoff, F. (2010). Fertility and social change: the neglected contribution of men's approaches to becoming partners and parents. *The Sociological Review*, 58 (3), 463-485.

Kaiser, J. (2011). Does Family Planning Bring Down Fertility? *Science*, 333, 548-549.

Karu, M. ja Kasearu, K. (2011). Slow Steps Towards Dual Earner/Dual Carer Family Model: Why Fathers do not Take Parental Leave. *Studies of Transition States and Societies*, 3 (1), 24-38.

Kaufman, G. (2004). Do Gender Role Attitudes Matter? Family Formation and Dissolution Among Traditional and Egalitarian Men and Women. *Journal of Family Issues*, 21, 128-144.

Kaufman, G. (1997). Men's attitudes toward parenthood. *Population Research and Policy Review*, 16, 435-446.

Kaufman, G. ja Uhlenberg, P. (2000). The Influence of Parenthood on the Work Effort of Married Men and Women. *Social Forces*, 78 (3), 931-949.

Kolk, M. (2013). Understanding transmission of fertility across multiple generations – Socialization or socioeconomics? *Research in Social Stratification and Mobility*, 35, 89-103.

Lippus, H., Laanpere, M., Part, K., Ringmets, I., Rahu, M., Haldre K., Allvee, K. ja Karro H. (2015). *Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine*. Uurimisaruanne. Tartu: Tartu Ülikooli Naistekliinik.

Liss, M., Schiffrin, H. H. ja Rizzo, K. M. (2013). Maternal Guilt and Shame: The Role of Self-Discrepancy and Fear of Negative Evaluation. *Journal of Child and Family Issues*, 22 (8), 1112-1119.

Lutz, W., Skirbekk, V. ja Testa, M. R. (2006). The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe. F. C. Billari, A. C. Liefbroer ja D. Philipov (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 167-192). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Martin, L. J. (2017). Pushing for the perfect time: Social and biological fertility. *Women's Studies International Forum*, 62, 91-98.

Mayer, B. ja Trommsdorff, G. (2010). Adolescent's Value of Children and Their Intentions to Have Children. A Cross-Cultural and Multilevel Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41, 671-689.

Miettinen, A., Rotkirch, A., Szalma, I., Donno, A. ja Tanturri, M.-L. (2014). *Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences*. Väestöliitto. Kasutatud 06.11.2017 http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7a6551acdcc4b545d644cba8ee703414/1458573276/application/pdf/3746805/Working%20paper%205_Increasing%20Childlessness%20in%20Europe_1.pdf

Miller, W. B. (2011). Differences between fertility desires and intentions: implications for theory, research and policy. W. Lutz, P. S. Morgan, T. Sobotka ja M. R. Testa (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 75-98). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Miller, W. B. (1994). Childbearing Motivations, Desires and Intentions: A Theoretical Framework. *Generic, Social and General Psychology Monographs*, 120 (2), 223-258.

Mishra, A. ja Parasnis, J. (2016). Peers and Fertility Preferences: An Empirical Investigation of the Role of Neighbours, Religion and Education. *Social Indicators Research*, 134, 339-357.

Modena, F., Rondinelli, C. ja Sabatini, F. (2014). Economic insecurity and fertility intentions: The case of Italy. *The Review of Income and Wealth*, 60, 233-255.

Oras, K. ja Unt, M. (2008). *Sündimust mõjutavad tegurid Eestis*. Tallinn: Rahvastikuministri büroo.

- Ots, A. (2018). *EV100: Eestimaalased elavad üha sagedamini üksikult*. Statistikablogi. Statistikaameti ajaveeb. Kasutatud 23.04.2018 <https://blog.stat.ee/2018/03/13/ev100-eestimaalased-elavad-uha-sagedamini-üksikult/>
- Ots, A. (2017). *Lastega leibkonnad Euroopas*. Statistikablogi. Statistikaameti ajaveeb. Kasutatud 04.04.2018 <https://blog.stat.ee/2017/11/16/lastega-leibkonnad-euroopas/>
- Puur, A. ja Põldma, A. (2014). *Eesti sündimusareng ja sündimuse mõjutamise võimalused: lühianalüüs*. Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut.
- Regnier-Loilier, A. (2006). Influence of Own Sibship Size on the Number of Children Desired at Various Times of Life. *Population*, 61, (3), 165-194.
- Sammul, M. (2014). Töötamine. *Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis haridus, tööhõive, ränne ja pereloo* (lk 33-45). Tartu: Tartu Ülikool.
- Sanchez, L. ja Thomson, E. (1997). Becoming Mothers and Fathers: Parenthood, Gender, and the Division of Labor. *Gender and Society*, 11 (6), 747-772.
- Schoen, R., Astone, N. M., Kim, Y. J., Nathanson, C. A. ja Fields, J. M. (1999). Do Fertility Intentions Affect Fertility Behavior? *Journal of Marriage and Family*, 61 (3), 790-799.
- Shreffler, K. M. ja Johnson, D. R. (2013). Fertility Intentions, Career Considerations and Subsequent Births: The Moderating Effects of Women's Work Hours. *Journal of Family and Economic Issues*, 34, 285-295.
- Shreffler, K. M., Pirretti, A. E. ja Drago, R. (2010). Work-Family Conflict and Fertility Intentions: Does Gender Matter? *Journal of Family and Economic Issues*, 31, 228-240.
- Tammur, A. (2017). Rahvastik. L. Haugas, T. Rosenberg (toim.), *Eesti Statistika Kvartalikirjeldus* (lk 40-41). Tallinn: Statistikaamet.

Tanturri, M.-L., Mills, M., Rotkirch, A., Sobotka, T., Takacs, J., Miettinen, A., Faludi, C., Kantsa, V. ja Nasiri, D. (2015). *State-of-the-art report. Childlessness in Europe*. Families and Societies. Working Paper Series. Kasutatud 06.11.2017

<http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/03/WP32TanturriEtAl2015.pdf>

Tereping, A.-R. (2016). Avo-Rein Tereping: rahvastiku kahanemine, meie suurim probleem. *Postimees*, 10. august. Kasutatud 02.05.2018 <https://arvamus.postimees.ee/3795259/avo-rein-tereeping-rahvastiku-kahanemine-meie-suurim-probleem>

Testa, M. R. (2014). On the positive correlation between education and fertility intentions in Europe: Individual- and country-level evidence. *Advanced in Life Course Research*, 21, 28-42.

Testa, M. R. (2007). Childbearing preferences and family issues in Europe: evidence from the Eurobarometer 2006 survey. W. Lutz (toim.), *Vienna Yearbook of Population Research* (lk 357-379). Austria: Austrian Academy of Sciences.

Testa, M. R., Bordone, V., Osiewalska, B. ja Skirbekk, V. (2016). Are daughters' childbearing intentions related to their mothers' socio-economic status? *Demographic Research*, 35, 581-616.

Testa, M. R. ja Grilli, L. (2006). The influence of childbearing regional contexts on ideal family size in Europe. *Population*, 61 (1), 99-127.

Themas, A., Ainsaar, M., Soo, K., Sammul, M., Uusküla, A., Tarum, H., Hendrikson, R., Arak, T., Espenberg, K. ja Varblane, U. (2015). *Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom*. Uuringu lõppraport. Tartu: Tartu Ülikool.

Tiit, E.-M. (2000). *Sündimuse dünaamika Eestis. Mõjutused, trend ja prognoos Euroopa rahvastikuprotsesside taustal*. Uurimisprojekti aruanne. Tartu Ülikool.

Tiit, E.-M. ja Ainsaar, M. (2002). Kavandatav sündimuskäitumine Eestis. D. Kutsar (toim.), *Elutingimused Eestis viis aastat hiljem* (lk 35-66). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tooding, L.-M. (2015). Regressioonimudel kategooriaalse tunnuse prognoosimiseks. S. Sökk (toim.), *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes* (lk 293-319). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tooding, L.-M. (2014). *Faktoranalüüs*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaasi koduleht. Kasutatud 31.01.2018
<http://samm.ut.ee/faktoranalyys>

Total fertility rate (2017). Eurostati koduleht. Kasutatud 06.09.2017
[http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?
tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1)

Tough, S., Tofflemire, K., Benzies, K., Fraser-Lee, N. ja Newburn-Cook, C. (2007). Factors Influencing Childbearing Decisions and Knowledge of Perinatal Risks among Canadian Men and Women. *Maternal and Child Health Journal*, 11, 189-198.

Uibu, J. (2016). Jaak Uibu: on aeg rahvastikukriisi lahendama hakata. *Postimees*, 23. detsember. Kasutatud 02.05.2018 <https://arvamus.postimees.ee/3956349/jaak-uibu-on-aeg-rahvastikukriisi-lahendama-hakata>

United Nations (2015a). *Trends in Contraceptive Use Worldwide 2015*. Department of Economic and Social Affairs. Kasutatud 15.02.2018
<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/trendsContraceptiveUse2015Report.pdf>

United Nations (2015b). *World Fertility Patterns 2015*. Data Booklet. Department of Economics and Social Affairs. Kasutatud 06.12.2017
<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/fertility/world-fertility-patterns-2015.pdf>

Vainu, V. (2009). *Ankeetküsitluse "Naised ja mehed Eestis: hoiakud ja olukord 2009" tulemused*. Sotsiaalministeerium.

LISA 1

Analüüsiks välja valitud tunnuste esialgsed jaotused ja lisainfo

Vanus

Meeste ja naiste vanuse tunnused jäid sisse pidevate arvtunnustena ning ümber kodeerimata.

Elukoht

Meeste elukoha tunnus koosnes kolmest kategooriast: 1 Tallinnas, Tartus, Pärnus, Jõhvis, Narvas, Kohtla-Järvel, Kärdlas, Jõgeval, Paldiskis, Haapsalus, Rakveres, Raplas, Põlvas, Kuressaares, Valgas, Viljandis, Võrus 2 Muus linnas 3 Maapiirkonnas.

Naiste elukoha tunnus koosnes kolmest kategooriast: 1 Tallinn, Tartu, Pärnu, Kohtla-Järve, Narva 2 Muu linn või linnaline asula 3 Maa-asula (maapiirkond).

Tervisehinnang

Meeste ja naiste tervisehinnangute tunnused koosnesid viiest kategooriast: 1 Väga hea 2 Hea 3 Ei hea ega halb 4 Halb 5 Väga halb.

Milliseks hindavad majanduslikku olukorda

Meeste ja naiste majandusliku olukorra hinnangute tunnused koosnesid viiest kategooriast: 1 Väga hea 2 Hea 3 Ei hea ega halb 4 Halb 5 Väga halb.

Lõpetatud kõrgeim haridustase

Meeste haridustaseme tunnus koosnes seitsmest kategooriast: 1 Põhiharidus või vähem 2 Kutseharidus pärast põhiharidust 3 Üldkeskharidus 4 Kutsekeskharidus (keskeriharidus) 5 Rakenduslik kõrgharidus 6 Kõrgharidus (sh bakalaureusekraad, varasem kõrgharidus) 7 Magistri- või doktorikraad.

Naiste haridustaseme tunnus koosnes viiest kategooriast: 1 Põhiharidus või vähem 2 Keskkharidus, kutsekeskharidus (keskeriharidus) 3 Rakenduslik kõrgharidus 4 Kõrgharidus (bakalaureusekraad) 5 Teaduskraad (magistri- või doktorikraad).

Mitmest inimesest koosneb leibkond

Meeste ja naiste leibkonnaliikmete arvud jäid sisse pidevate arvtunnustena ning ümber kodeerimata.

Ema ja isa haridustase

Meeste vanemate haridustasemete tunnused koosnesid viiest kategooriast: 1 8 klassi põhiharidust või vähem 2 Rohkem kui 8 klassi, kuid mitte keskharidus 3 Kesk-/keskeriharidus 4 Kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus 5 Ei tea.

Naiste vanemate haridustasemete tunnused koosnesid neljast kategooriast: 1 Põhiharidus või vähem 2 Kesk/keskeriharidus 3 Kõrgharidus/rakenduslik kõrgharidus 4 Ei tea.

Õdede-vendade arv

Õdede-vendade arvu tunnus oli vaid meeste ankeedis. Vastajatel paluti vastus anda täisarvuna ning antud vastused varieerusid nullist viieteistkümneni.

Perekonnaseis

Meeste perekonnaseisu tunnus koosnes 6 kategooriast: 1 Vallaline 2 Abielus 3 Vabas kooselus 4 Lahutatud 5 Lahku läinud 6 Lesk.

Naiste perekonnaseisu tunnus koosnes 6 kategooriast: 1 Abielus 2 Vabas kooselus 3 Lahutatud 4 Eraldi elav (abielus, kuid ei ela koos) 5 Lesk 6 Vallaline

Ideaalne laste arv perekonnas

Meeste ja naiste hinnangud ideaalsele laste arvule perekonnas jäid sisse pidevate arvtunnustena ning ümber kodeerimata.

Egalitaarne või traditsionaalne hoiak soorollide suhtes

Välja valitud tunnused olid mõõdetud skaalal: 1 Täiesti nõus 2 Pigem nõus 3 Ei ole nõus ega vastu
4 Pigem ei ole nõus 5 Ei ole üldse nõus.

Seitse tunnust, mis on koondatud majanduslike tegurite ja tööga seotud tegurite faktoriteks

Välja valitud tunnused olid meeste ankeedis mõõdetud skaalal: 1 Mõjutavad olulisel määral 2 Ei
mõjuta üldse 3 Ei oska öelda ning naiste ankeedis mõõdetud skaalal: 1 Oluline 2 Ebaoluline 3 Ei
oska öelda.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heleene Suija (13.06.1989),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soovid 21. sajandi alguses”, mille juhendaja on Mare Ainsaar,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28.05.2018